

Kaisa-Mari Palomäki

MURTEEN ILLUUSIO LÄNNEN PUNAISESSA ILLASSA

Dialogin kääntäminen teoksen *Blood Meridian*
suomennoksessa *Veren ääriin*

TIIVISTELMÄ

Kaisa-Mari Palomäki: Murteen illuusio lännen punaisessa illassa. Dialogin kääntäminen teoksen *Blood Meridian* suomennoksessa *Veren ääriin*

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriohjelma, englannin kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

Lokakuu 2023

Tutkimukseni käsittelee murteen käyttöä kaunokirjallisuuden suomennoksessa. Selvitän, millaisia asenteita suomalaisilla on murteiden käyttöä kohtaan sekä puheessa että kaunokirjallisuuden dialogissa. Cormac McCarthyn *Blood Meridian* -romaanin (1985) dialogissa käytetty Yhdysvaltojen eteläosavaltioiden murre on Kaijamari Sivillin suomennoksessa *Veren ääriin* (2012) käännetty suomen itämurteille. Koska romaani on vakava, se on hyvä tutkimuskohde selvitettäessä, voiko suomennoksessa käyttää murretta tekemättä koko romaania naurettavaksi tai muuten sopimattomaksi.

Muiden kuin valtamurteiden käyttöön suhtaudutaan sekä Yhdysvalloissa että Suomessa ennakkoluuloisesti. Suomen yleiskielen pohjautuessa länsimurteisiin vaikuttavat itämurteet eksoottisilta ja jopa huvittavilta. Suomennetun kaunokirjallisuuden kielellä on myös tiukat tasovaatimukset: yleiskielen käytöstä poikkeavaa dialogia arvostellaan huomattavasti enemmän kuin suomeksi kirjoitettujen romaanien puhekielistä dialogia. Mikäli kääntäjällä ei ole kompetenssia murteen kirjoittamisessa, on riskinä myös dialogin väärältä kuulostaminen.

Romaanissa *Blood Meridian* puhekielen ja murteen puhujat eroavat yleispuhekieltä käyttävistä hahmoista, joten dialogin kääntäminen murteelle ja yleispuhekielelle suomennoksessa on alkuteokselle uskollinen ratkaisu. Suomennoksessa käytetty itämurre vastaa monella tavalla eteläosavaltioiden murretta. Dialogin murteenomaisuus on saavutettu lisäämällä dialogiin murrepiirteitä, kuten yleisgeminaatiota ja välivokaaleja, eikä murreasanastoa juurikaan käytetä. Romaani myös säilyttää vakavan luonteensa itämurteiden käytöstä huolimatta, eli murteita on mahdollista käyttää romaanisuomennoksissa asianmukaisesti, eikä murteen käyttö itsessään välttämättä tee suomennoksesta asiatonta.

Avainsanat: kääntäminen, murteet, Southern accent, Cormac McCarthy, Blood Meridian, dialogi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	PUHEKIELISYYS JA KIELEN VARIAATIOT	3
	2.1 Puhuttu kieli, puhekieli, murre ja slangi	3
	2.2 Yleiskielen ja yleispuhekielen määritelmät	4
3	MURTEET YHDYSVALLOISSA	5
	3.1 Murteisiin suhtautuminen Yhdysvalloissa yleisesti.....	5
	3.2 Eteläosavaltioiden murteet.....	6
	3.2.1 Y'all ja you all.....	8
	3.2.2 Might could	9
	3.2.3 Fixin' to	9
4	MURTEET SUOMESSA	11
	4.1 Kirjoitetun suomen lyhyt historia	11
	4.2 Murteisiin ja yleispuhekieleen suhtautuminen Suomessa	11
	4.3 Suomen itämurteet	13
5	PUHEEN ILLUUSIO JA DIALOGI KAUNOKIRJALLISUUDESSA	16
	5.1 Dialogi.....	16
	5.2 Puheen illuusio dialogissa.....	17
	5.3 Dialogi suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa	19
6	DIALOGIN JA PUHEKIELISYYDEN KÄÄNTÄMINEN	22
	6.1 Dialogin kääntämisen normit	22
	6.2 Dialogi suomennetussa kaunokirjallisuudessa.....	23
7	TUTKIMUSAINESTO JA -MENETELMÄ	26

7.1 Tutkimusaineisto	26
7.2 Tutkimusmenetelmä	27
8 PUHEEN KÄÄNTÄMINEN TUTKIMUSAINOSTOSSA	29
8.1 Puhekieliset hahmot: Poika, Toadvine ja muut.....	29
8.1.1 Poika.....	29
8.1.2 Louis Toadvine.....	35
8.1.3 John Joel Glanton	39
8.1.4 Kersantti Trammel.....	41
8.1.5 Muut	44
8.2 Yleispuhekieliset hahmot: Tuomari Holden ja kapteeni White....	47
8.2.1 Tuomari Holden	47
8.2.2 Kapteeni White.....	50
8.2.3 Pojan isä	53
8.3 Yhteenveto	53
9 LOPUKSI	55
LÄHTEET	58
Aineistolähteet.....	58
Kirjallisuuslähteet.....	58
ENGLISH SUMMARY	I
THE ILLUSION OF DIALECT IN THE WEST: DIALOGUE TRANSLATION IN <i>BLOOD MERIDIAN</i> AND THE FINNISH TRANSLATION <i>VEREN ÄÄRIIN</i>	I
Introduction	i
Terminology	i
Dialect and Standard Language in the United States and Finland.....	ii
Dialogue	iii
Dialogue in Finnish Literature and Literature Translated into Finnishiv	
Subject and Methodology	v

Analysis Results	vi
Conclusions	ix

1 JOHDANTO

Vanhaan suomennokseen on jäänyt hirveys, jota tuskin kukaan enää tekisi: murre on käännetty itäsuomalaisittain.

Leena Virtanen: Levoton mieli rujossa ruumiissa (2005)

Ulkomaisen kaunokirjallisuuden kääntäminen Suomen aluemurteille tai Helsingin slangille on aina keskustelua herättävä päätös. Suomalainen lukija on vuosien saatossa kenties tirsunut *Huckleberry Finn* -suomennoksen Turun murteelle ja ihmetellyt slangin tulvaa *Sieppari ruispellossa* -suomennoksessa, melkeinpä outolintuja valtaosin yleiskieliseen muotoon suomennetun kaunokirjallisuuden joukossa. *Tuntematon sotilas* osoitti suomalaisille lukijoille murteiden voiman yksilöllisten, samaistuttavien henkilöhahmojen rakentamisessa ja suomalaisesta kaunokirjallisuudesta löytyy yhä useampia murteella tai slangilla puhuvia hahmoja. Käännöskirjallisuudessa murteiden käyttö ei kuitenkaan ole varsinaisesti yleistynyt ja murteellinen dialogi tuntuu monesta lähinnä koomiselta. Voiko suomen aluemurteita kuitenkin käyttää suomennetussa dialogissa onnistuneesti, kunnioittaen kirjailijan työtä ja syventäen hahmoja, täysin vakavasti?

Analysoin tutkimuksessani Cormac McCarthyn alun perin vuonna 1985 julkaistua englanninkielistä romaania *Blood Meridian or The Evening Redness in the West* ja sen vuonna 2012 julkaistua Kaijamari Sivillin suomennosta *Veren ääriin eli lännen punainen ilta*. Romaanissa vilisee hahmoja erinäisistä Yhdysvaltojen eteläisistä osavaltioista ja Meksikosta. Hahmoista ei kerrota paljoakaan, mutta heillä on toisistaan eroavat puhetavat tai aluemurteet. Yleispuhekieli on harvan hahmon käytössä, mutta sen käytöllä tehdään selviä eroja eri hahmojen välillä. Romaanin suomennoksessa dialogissa käytetään suomen eri muotoja, kuten itämurteita ja yleispuhekieltä sen sijaan, että kaikki dialogi olisi yleisen suomennostavan mukaan pelkistetty yleispuhekielelle. Sivill on syntynyt ja kasvanut Kuusamossa ja on todennäköisesti pätevä kirjoittamaan itämurteista dialogia. Tutkielmassani selvitän, miten englanninkielinen murteinen dialogi on käännetty Suomen aluemurteiseksi dialogiksi ja kuinka suomennos vastaa englanninkielistä romaania, ainakin dialogin osalta.

Murteiden ja aksenttien kääntämistä on tutkittu aiemminkin, kuten esimerkiksi Laura Haavisto pro gradu -työssään *Media, murre ja kääntäjä. Afrikkalaisamerikkalainen englantti Spike Leen elokuvassa Clockers* (2006), Elisa Vehviläinen pro gradu -työssään *"Se sano että on vähän*

heikkoa sanoa tiä ja jokka." Afrikkalaisamerikkalainen englanti teoksessa *The Color Purple* ja puheen illuusio suomennoksessa *Häivähdys purppuraa* (2016) ja Maija Siukonen työssään *Come on, ye wee idjit, think!: Murteen kääntäminen* Diana Gabaldonin kokoelmateoksessa *A Trail of Fire* (2021). Tutkimuksissa on kuitenkin keskitytty afrikkalaisamerikkalaiseen englantiin, ei eteläosavaltioiden murteisiin yleensä. Aihetta lähimpänä saattaa itse asiassa olla Mira Apellin *Murrettä metsästäessä: Idiolektien kääntäminen Tuntemattoman sotilaan Liesl Yamaguchin englanninkielisessä käännöksessä* *Unknown Soldiers* (2021), tosin kyseessä on murrepiirteiden kääntäminen tai kääntämättä jättäminen suomesta englantiin päin.

Tämä tutkielma rakentuu yhdeksästä luvusta. Toisessa luvussa käyn lyhyesti läpi puhekielen variaatiota ja määrittelen tutkielmassa usein käytettyjä termejä, kuten yleiskielen, yleispuhekielen ja murteen. Kolmannessa luvussa selvitän *Blood Meridian* -romaanin dialogille olennaista murteiden käyttöä ja murteisiin suhtautumista Yhdysvalloissa sekä eteläosavaltioiden murteisiin liittyviä tunnistettavia murrepiirteitä. Neljännessä luvussa teen vastaavan Suomen kannalta, eli selvitän suomen yleiskielen historiaa ja suomalaisia asenteita murteiden käyttöön kirjoitetussa puheessa. Kuvailen myös *Veren ääriin* -suomennoksessa käytettyjen itämurteiden piirteitä.

Viidennessä luvussa kerron dialogista kirjallisuuden osana, puheen illuusion luomisesta kaunokirjallisuudessa yleensä ja kirjoitetusta dialogista suomenkielisen kaunokirjallisuuden kontekstissa. Tästä on hyvä siirtyä kuudenteen lukuun, jossa kerron dialogin kääntämisestä yleensä ja tarkemmin käännetystä dialogista suomennetussa kaunokirjallisuudessa. Kuvailut viisi lukua muodostavat teoriapohjan tutkimukselleni.

Seitsemännessä luvussa esittelen tutkimusaineiston eli *Blood Meridian* -romaanin ja sen suomennoksen, Kaijamari Sivillin suomennoksen *Veren ääriin*. Selvitän myös tutkimusmenetelmäni tarkemmin. Kahdeksannessa luvussa vertaan ja analysoin dialogia sekä alkuperäistekstissä että suomennoksessa ja perustelen, mikä tekee käännösratkaisuista onnistuneita. Yhteenvedossa tiivistän tutkimukseni tulokset ja suomennoksessa käytetyt käännösratkaisut. Viimeisessä luvussa teen vielä päätelmiä tutkimuksen tuloksista ja pohdin mahdollisia aiheita jatkotutkimuksille.

2 PUHEKIELISYYS JA KIELEN VARIAATIOT

Tässä luvussa käsittelen puhekielisyyttä ja kielen variaatiota yleisellä tasolla. Määrittelen termejä kuten murre, slangi ja yleiskieli.

2.1 Puhuttu kieli, puhekieli, murre ja slangi

Puhuttu kieli on yksinkertaisesti kaikkea puhuttua tai suullista kielen käyttöä sen muista ominaisuuksista, kuten normien mukaisuudesta riippumatta. Puhekieli on muodollisimmasta, normitetusta kielestä poikkeava kielimuoto, jota tavallisesti puhutaan mutta joka voi olla myös kirjoitetussa muodossa (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Puhekieli ja puheenomaisuus). Puhuessaan erittäin harvat noudattavat aivan joka ikistä kielioppisääntöä tai normia, joka on asetettu kirjoitetulle kielelle. Tästä ehkä parhaimpia esimerkkejä suomen kielessä on suomen yksikön 3. pronomini ”hän”: yli vuosisadan kestäneistä yrityksistä huolimatta suomalainen puhuja yleensä viittaa toiseen ihmiseen pronomiinilla ”se”, vaikka ”hän” viittaa ihmisiin ja ”se” muihin asioihin, kuten eläimiin tai esineisiin, näin ainakin kirjoitetussa yleiskielessä. Suomea vieraana kielenä opiskelevat törmäävät tällaisiin ilmiöihin jatkuvasti: suomi esimerkiksi oppikirjoissa on osittain melkein kuin eri kieltä kuin se suomi, jota käytetään suomalaisessa arjessa. Tällaiset ongelmat johtuvat suomen erilaisuudesta sen kirjoitetussa ja puhutuissa muodoissa, vaikka ne kaikki ovat kuitenkin tunnistettavissa suomeksi.

Murteet eli dialektit ovat kielen alueellisia muotoja. Ihmisten asuessa koko elämänsä samoissa kylissä ja pitäjissä sukupolvi toisensa jälkeen kehittyi alueellisia puhetapoja (Kotimaisten kielten keskus s.d.b) ja puhujan käyttämästä sanastosta, äänneistä ja muista piirteistä oli pääteltävissä, mistä henkilö oli kotoisin, vähintäänkin oliko puhuja paikallinen vai ei. Nykyään matkustamisen ja maaltamuuton yleistyttyä voi aluemurteiden puhujiin törmätä yli aluemurterajojen. Kulttuurista, paikasta ja aikakaudesta riippuen murteiden suosio on vaihtelevaa: murteita voidaan puhua ylpeydellä ja kotimurre kokea osana omaa identiteettiä, toisaalta murteita puhuvia pidetään moukkamaisina ja lapsia yritetään estää oppimasta aluemurretta syrjäytymisen välttämiseksi.

Slangi erottuu murteista olemalla enemmän sidoksissa sen käyttäjien yhteisöön, kuten ikä-, ammatti- tai harrastusryhmään: esimerkiksi armeijaslangin käyttö ja tunteminen erottavat asepalveluksen käyneet muista ja vankilaslangista perillä oleminen erottaa

vankilarangaistuksessa olleet muusta väestöstä täysin paikkakunnasta riippumatta. (Tieteen termipankki, slang.) Suomessa kuitenkin puhutaan melkein pä ainoastaan Stadin slangista, joka nimensä mukaisesti on Helsingin kaupunkialueiden slang. Muiden Suomen kaupunkien puhekielistä ei puhuta slangeina (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Puhekieli ja puheenomaisuus) ja ammattiryhmien slangeista käytetään useammin englannista lainattua termiä jargon. Nimestään huolimatta Stadin eli Helsingin slang eroaa slangin määritelmästä olemalla rinnasteinen sekakieliin, sillä se syntyi Helsingin työläiskortteleissa erityisesti nuorten miesten kieleksi, jota suomenkieliset ja ruotsinkieliset työläiset käyttivät keskinäiseen kommunikointiin (Tieteen termipankki, Stadin slang).

2.2 Yleiskielen ja yleispuhekielen määritelmät

Yleiskieli on kielimuoto, jota käytetään muun muassa sanomalehtien, television ja radion uutisissa, oppikirjoissa, tietokirjoissa, asiakirjoissa, käyttöohjeissa ja tiedotteissa. Se on keskeisiltä muoto- ja rakennepiirteiltään tietynlaista kieltä, jota opitaan kirjoittamaan koulussa ja jota ymmärretään murrealueesta riippumatta. (Samassa merkityksessä käytetään joskus sanaa kirjakieli.)

Kotimaisten kielten keskus: Mitä yleiskieli on?

Suomalaiset puhuvat usein kirjakielestä puhuessaan yleiskielestä, sillä valtaosin yleiskieleen törmää vain kirjoitetussa muodossa. Tämän vuoksi on myös suhteellisen tavallista, että yleiskieltä puhuvan (esim. ”Minä rakastan sinua.” puhekielisen ”Mä rakastan sua.” sijaan) henkilön sanotaan ”puhuvan kirjakieltä”. Käytän tässä pro gradu -työssä kirjoitetusta, normeja ja kielioppisääntöjä noudattavasta suomesta ja amerikanenglannista termiä yleiskieli ja niiden puhutuista muodoista termiä yleispuhekieli. Käytän termiä puhekieli puhutusta kielestä, joka ei ole yhtä vahvasti kielioppisääntöjen rajoittamaa ja pohjautuu yleensä johonkin aluemurteeseen. Tulen myös käsittelemään aluemurteita itsessään, jolloin nimitän niitä aluemurteiksi.

3 MURTEET YHDYSVALLOISSA

Tässä luvussa selvitän murteisiin suhtautumista ja niihin liitettyjä ennakkoluuloja ja assosiaatioita Yhdysvalloissa. Käyn myös lyhyesti läpi eteläosavaltioiden murteiden historiaa sekä niiden ominaispiirteitä, joita esiintyy *Blood Meridian* -romaanin dialogissa.

3.1 Murteisiin suhtautuminen Yhdysvalloissa yleisesti

Yhdysvalloissa puhutun kielen ominaisuuksien perusteella arvioidaan puhujan sosiaalista asemaa: newyorkilaisen liikemiehen oletetaan puhuvan tietyllä tavalla, texasilaisen mustan naisen oletetaan puhuvan toisella tavalla, kalifornialaisnaisen kolmannella ja niin edelleen. Jos henkilö puhuu ”väärällä” ja odotusten vastaisella tavalla, se herättää keskustelua. (Wolfram & Schilling 2015, 22.)

Vaikka Yhdysvalloissa on selvästi murteita ja niitä myös tutkitaan, ei keskivertoamerikkalainen todennäköisesti ole tietoinen sanan *dialect* kielitieteellisestä merkityksestä eikä välttämättä tunnista puhuvansa itse jonkinlaisella murteella: puhuja itse puhuu ”tavallista englantia”, muualta tulleet puhuvat ”murteella” (Wolfram & Schilling 2015, 23). Sana *dialect* viittaakin englannin variantteihin, joista on tullut hyvin tunnistettavia ja yleensä stereotypioituja, kuten *Southern drawl* tai *New York City accent*. Koska tietyt murteet, kuten eteläosavaltioiden murre vaikkapa Teksasissa, esiintyvät usein mediassa ja julkisessa keskustelussa (useimmiten hyvin tyypistettyinä versioina siitä, miten murretta oikeasti käytetään), ovat niiden puhujat useimmiten tietoisia siitä, että puhuvat murretta. Esimerkiksi Ohion ja Oregonin osavaltioiden murteet eivät ole saaneet osakseen läheskään yhtä paljon julkisuutta tai naljailua, joten niitä ei ajatella murteina kuten Louisianan ja Alabaman tai Appalakkien murteita. (Wolfram & Schilling 2015, 24.) Kuuluiisiin murteisiin ja aksentteihin liittyvät stereotypiat ovat myös tiukassa ja useat näiden murteiden alueille muualta muuttavat ovat myöntäneet, että ”pelkäävät lastensa kasvavan eteläisittäin puhuviksi” (Wolfram & Reaser 2014, 98).

Ristiriitaisesti murteellista puhumista pidetään myös maanläheisenä ja lähestyttävämpänä kuin yleiskielistä englantia, ainakin Yhdysvaltojen politiikassa: presidentit ja poliitikot käyttävät murteella puhumista äänten kalasteluun ja äänestäjien tuen saamiseksi (Wolfram & Schilling 2015, 201). Erityisesti oikeistolaiset republikaanit usein liioittelevat omaa murrettaan tai jopa esittävät puhuvansa eteläosavaltioiden murteella, koska assosiaatio oikeistolaisen ja

konservatiivisen politiikan ja eteläosavaltioiden välillä on erittäin voimakas. Esimerkiksi republikaanipoliitikko John Kennedyn puheen huomattiin yhtäkkiä ”eteläistyvän” hänen vaihdettuaan puoluetta demokraateista republikaaneihin niin paljon, että se koetaan jo koomiseksi ja piirroshahmomaiseksi (Hawkins 2023). Murteen taikaa on käytetty hyväksi toisinkin päin: liberaalivaikuttaja Trae Crowder kertoo verrattain vasemmistolaisista kannoistaan Tennesseeen murteella, jolloin häneen on suhtauduttu avoimemmin eikä hyökkäävänä liberaalina (Huntsberry 2016; ks. Crowder 2017).

Yhteiskunnassa syrjittyä alueellista tai tietyn sosiaalisen ryhmän puhekieltä (*non-standard dialect*) puhuviin suhtaudutaan hyvinkin epäkohteliaasti, sillä heidän murteitaan ei nähdä erilaisina kielijärjestelminä tai variantteina, vaan vääränä ja alempiarvoisena englantina (Wolfram & Schilling 2015, 25–28) eikä murteella puhumista pidetä soveliaana muodollisissa konteksteissa kuten kouluissa ja työpaikoilla (mts. 198). Esimerkiksi kouluissa suhtaudutaan jopa raivolla lapsiin, jotka käyttävät lauserakennetta *didn't do nothing*. Suomalaisillekin englannin opiskelijoille on opetettu, että kieltoilmaisua ei käytetä kahteen kertaan vaan sanotaan *didn't do anything*, mutta useassa Yhdysvaltojen murteessa kyseessä on täysin käyttökelpoinen lauserakenne. Kaksoiskieltoa käyttäviä pidetään kuitenkin tyhminä ja heidän kieltään alempiarvoisena kuin enemmistön käyttämää ”kunnon englantia” (Wolfram & Schilling 2015, 25–28, 201). Näistäkin asenteista huomattava osa kumpuaa Yhdysvaltojen ytimessä olevasta systeemisestä rasismista ja tarpeesta sortaa mustia lapsia ja heidän kodeissaan käytettyä, osittain yleiskielistä englantia rikkaampaa, englannin murretta (Overfelt 2017, 2). Jopa yliopistot mainitsevat avoimesti kirjoitusohjeissaan, että kaksoiskieltoa pidetään ”maaseutumaisena, kouluttamattomana ja standardien vastaisena” (Northern Illinois University s.d.).

Koska sana *dialect* yhdistyy niin monen yhdysvaltalaisen mielessä nimenomaan arvosteluun ja puheen erilaisuuksiin negatiivisella tavalla, ovat erinäiset opettaja- ja kielitieteilijöiden ryhmät käyttäneet mielummin muita termejä, kuten *language difference* (kieliero), *language variety* ja *language variation* (kielen variaatio tai vaihtelevuus) (Wolfram & Schilling 2015, 25–30).

3.2 Eteläosavaltioiden murteet

Kuten hämmästyttävän monet asiat Yhdysvalloissa, myös eteläosavaltioiden murteet ovat kehittyneet maahanmuuttajien tulon ja keskenään kommunikoimisen kautta. Ryhmä pohjoisesta Englannista, Irlannista ja Skotlannista tulleita maahanmuuttajia, joita kutsutaan

kirjallisuudessa skotti-irlantilaisiksi (*the Scots-Irish*) alkoi matkustaa itärannikolta kohti Pennsylvaniaa 1730-luvulla. He kohtasivat siellä saksalaisia (vaikka heitä kutsutaan englanniksi termillä *the Pennsylvania Dutch*), joilta he omaksuivat saksankielistä sanastoa (kuten *sauerkraut* ja *hex*) ja saksalaistyylisten hirsimökkien rakentamisen. Pääasiassa saksalaistaustaiset maahanmuuttajat omistivat alueen parhaat maanviljelyalueet, joten skotti-irlantilaiset suuntasivat 1750-luvulla (Nagle & Sanders 2003, 10) Pennsylvaniasta Virginian länsiosaan Shenandoah Valleyyn, mistä he jakaantuivat jatkamaan matkaa Kentuckyyn, Tennesseeen ja nykyisten Pohjois- ja Etelä-Carolinan osavaltioiden alueille, vieden skottilaisen ja irlantilaisen murteen piirteet mukanaan. (Wolfram & Schilling 2015, 132.)

Etelä-Texas on ollut nykypäivään asti suurilta osin espanjankielinen: Texasin tasavalta oli osa Meksikoa vuoteen 1836 ja siitä tuli Yhdysvaltojen osavaltio vuonna 1845. Eteläiseen keski-Texasiin saapui paljon englanninkielistä väestöä Alabamasta, Mississippistä ja Louisianasta samalla, kun pohjoiseen keski-Texasiin saapui englanninkielistä väestöä Tennesseeestä, Kentuckystä, Missouriista ja Arkansasista. (mt. 143–144.) Tämän muuttoliikenteen takia eteläosavaltioiden murteilla on pääosin samankaltaisia, skotti-irlantilaisesta puheesta peräisin olevia piirteitä ja sanastoa.

Eteläosavaltioiden murteiden tunnistamista on tutkittu. On havaittu, että kyseisiä murteita puhuvien puhe tunnistetaan eteläosavaltioiden murteeksi, mutta edes eteläosavaltioissa asuvat murteen käyttäjät eivät välttämättä tiedä tarkemmin minkä osavaltion, saati yksittäisen kaupungin, murteesta on kysymys. Kun tutkimuksissa vastaajia on pyydetty piirtämään Yhdysvaltojen murrealueita karttaan, osataan eteläosavaltioiden murrealue piirtää kartalle yhtenä kokonaisuutena, mutta harva lähtee erottelemaan esimerkiksi Texasin ja Floridan omia murrealueita etelämurteiden sisällä. (Wolfram & Schilling 2015, 183–189.)

Oman sanastonsa lisäksi eteläosavaltioiden murteilla on muitakin tunnistettavia piirteitä: Montgomery ja Johnson (2007, 18) esittelevät kahdeksan murrepiirrettä, jotka ovat ominaisia nimenomaan eteläosavaltioiden murteille, ja joille ei kaikille löydy vastikkeita muissa Yhdysvaltojen murteissa: 1) monikon toisen persoonan pronominit *y'all* ja *you all*; 2) sanan *all* lisääminen pronominiin perään inkluusion osoituksena, kuten *what all*, *who all* (*Who all did you see?*); 3) ”kaksoismodaali” tai usean peräkkäisen modaalin ilmaukset, kuten *might could*, *may can* ja *might should*; 4) ”perfektiivinen” *done* painotuksena, kuten *I done told you that*; 5) *liked* ilmaisun *almost* tilalla, kuten *I liked to died*; 6) *a* lisättynä *-ing* päätteisten verbien eteen, kuten *a-walkin'* ja *a-talkin'*; 7) ”persoonallinen datiiivi” (*personal dative*), kuten *I bought me*

a dog (englannin yleiskielellä “*I bought a dog*”) ja 8) *fixin’ to* tarkoittaen, että jotakin on tapahtumassa tai jotakin varten ollaan valmistautumassa.

Montgomeryn ja Johnsonin (2007, 138) mukaan Walt Wolfram ja Ralph Fasold tunnistavat teoksessa *The Study of Social Dialects in American English* (1974) eteläosavaltioiden murteilla olevan vain kolme erityisen tunnistettavaa murrepiirrettä: *y’all*, *might could* ja *fixin’ to* -rakenteet. Naglen ja Sandersin (2003, 10) mukaan myös John Shelton Reed ja Dale Volberg Reed toivat esiin nimenomaan nämä kolme piirrettä teoksessa *1001 Things Everyone Should Know About the South* (1996). Korkeakoulutetut, muodollisissa konteksteissa yleispuhekieltä puhuvat eteläosavaltiolaiset välttävät näiden kolmen piirteen käyttöä niiden sosiaalisen eteläosavaltiolaiseksi leimaavuuden vuoksi (Nagle & Sanders 2003, 106). Edellä mainittujen piirteiden joukossa ei mainita erikseen taipumusta jättää verbin -ing pääte sanomatta, jolloin pääteen tilalle kirjoitetaan pelkästään n-kirjain tai n’ (kuten *walkin’*), koska kyseessä on muissakin Yhdysvaltojen murteissa esiintyvä piirre.

Käyn seuraavaksi tarkemmin läpi nämä kolme monen tutkijan tunnistamaa eteläosavaltioiden murteiden piirrettä: *y’all*, *might could* ja *fixin’ to* -rakenteet.

3.2.1 Y’all ja you all

Mikäli on koskaan katsonut TV-sarjaa, jossa hahmoihin kuuluu eteläosavaltiosta kotoisin oleva hahmo tai sarja sijoittuu eteläosavaltioon, on kuullut erikoisesta monikon toisen persoonan *y’all*-pronominista. *Y’all* (lyhyempi muoto sanoista *you all*) on kenties tunnetuin eteläosavaltion murteen merkki: se esiintyy mediassa suhteellisen usein ja on murrepiirre, jonka muualta eteläosavaltioon muuttavat omaksuvat omaan puheeseensa vuoden parin sisällä (Wolfram & Reaser 2014, 264).

Ajan saatossa englannin toisen persoonan *thou*-pronomini poistui käytöstä ja *you*-pronominia alettiin käyttämään myös monikossa. *Y’all* ja *you all* tavallaan paikkaavat tämän muutoksen jättämää aukkoa ja viittaavat monikkoon selkeämmin kuin pelkkä *you*. *Y’all* on saavuttanut ikonisen ja jopa stereotyyppisen aseman, mutta sen varsinainen käyttötapa ja -tarkoitus ovat jääneet epäselväksi muille kuin ilmaisua itse säännöllisesti käyttäville. Pronominia käytetään useimmiten tarkoittamaan useampaa ihmistä eikä vain yhtä henkilöä, vaikka televisiossa ja elokuvissa sitä käytetään lähinnä tarkoittamaan yhtä henkilöä (Montgomery & Johnson 2007, 195). Etelämurteiden alueilla esimerkiksi ”*What did y’all do last night?*” ymmärretään

kysymyksenä sekä puhutellulle henkilölle että tämän seurassa oleville yhdelle tai useammalle henkilölle (mts. 212). *Y'all* ja *you all* luovat myös tuttavuuden ja epämuodollisuuden ilmapiiriin, ovat ne osoitettu sitten tutuille tai täysin tuntemattomille ihmisille (mts. 211–212). Niiden käyttö tekee puheesta joskus myös kohteliaampaa: "*Y'all need to quiet down now!*" on vähemmän suora ja töykeä lause kuin "*You need to quiet down now!*" (Wolfram & Reaser 2014, 83).

3.2.2 Might could

Kaksoismodaalia esiintyy muidenkin yhdistelmien kuin *might could* kanssa, mutta *might could* vaikuttaisi olevan näistä yhdistelmistä yleisin ja malliesimerkki etelävaltioiden murteita koskevassa kirjallisuudessa. *Might could* ilmaisee erään asteista epävarmuutta, kuten esimerkiksi lauseessa "*I might could do it*", joka standardissa amerikanenglannissa olisi todennäköisesti "*Maybe I could do it*" mutta myös "*I might be able to do it*" tai "*I probably could do it*" kontekstin mukaan (Nagle & Sanders 2003, 109; Montgomery & Johnson 2007, 176).

Might could -ilmaisua käytetään tietyissä tilanteissa, erityisesti silloin, kun puhuja haluaa olla epäsuora tai pyytää jotakin kohteliaasti. (Montgomery & Johnson 2007, 195). Tämä vahvasti tilannekohtainen, hyvin kohtelias ilmaisu ei avaudu helposti muiden murteiden puhujille ja voi jättää lauseen epäselväksi siinä, missä etelämurteen puhujalle standardi amerikanenglanti voi kuulostaa liian suoralta ja epäkohteliaalta (Montgomery & Johnson 2007, 177). Esimerkiksi televisio-ohjelmien käsikirjoitukset käyttävät *might could* -rakennetta käytännössä kuten *y'all*-pronominia: keinona tehdä hahmosta tunnistettavasti eteläosavaltiolainen, mutta käyttäen ilmaisua väärin ja jättäen sen eri vivahteet huomioimatta.

3.2.3 Fixin' to

Fixin' to säilyttää sanan *fixing* alkuperäisen merkityksen "vahvistaa, vakauttaa" sekä siihen myöhemmin liitetyt "liittää", "korjata" ja "valmistautua". Koska valmistautuminen viittaa tulevaan asiaan ja jotakin tulevaa varten valmistautumiseen, käytetään *fixin' to* -ilmaisua eräänlaisena futuurina. (Montgomery & Johnson 2007, 134.) Se on tavallaan vastine rakenteelle *about to* ilmaisten tulevaa tapahtumaa, mutta ilmaisee vielä tarkemmin, että kyseessä on aikomus tehdä jotain melko lyhyen ajan sisällä (Nagle & Sanders 2003, 114). *Fixin' to* -rakenteella on useita semanttisia merkityksiä (ks. Staub & Zentz 2017), mutta olennaisimmat

niistä ovat 1) tulevaan viittaaminen, 2) tuleva tapahtuu pian, 3) tuleva tapahtuu pian mutta eräänlaisen valmistautumistauon jälkeen: puhuja tekee juuri suorittamansa työn ensin loppuun, puhuja menee tapahtumapaikalle ja siellä tapahtuu ja niin edelleen; 4) kontekstin mukaan voi merkitä myös, että puhuja itse on aiheuttamassa tulevan tapahtuman.

Fixin' to -ilmaisua ei käytetä esimerkiksi silloin, kuin jotakin tapahtuu saman tien. Esimerkiksi siivoojan sanoessa keittiötä siivotessaan ”*I'm fixin' to clean the third floor*” tulkitaan lausunto valtaosin niin, että siivoja siivoaa keittiön ensin ja siirtyy vasta sen jälkeen siivoamaan kolmatta kerrosta (Staub & Zentz 2017), ei niin, että siivoojaa lähtee siivoamaan kolmatta kerrosta juuri nyt.

Tiivistäen voimme todeta eteläosavaltioiden murteiden sisältävän rakenteita, jotka välittävät informaatiota monella tasolla. Yhden rakenteen käyttö lauseessa voi kertoa monesta seikasta, joiden ilmaisuun amerikanenglannin yleiskielellä ja vierailta kielillä tarvitaan käytännössä useampi lause. Eteläosavaltioiden murteiden käytöllä on myös useita sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia, joita muilla Yhdysvaltojen aluemurteilla ei erinäisistä syistä ole. Tämä tekee eteläosavaltioiden murteista hankalia, jopa mahdottomia kääntää vieraille kielille sellaisenaan.

4 MURTEET SUOMESSA

Tässä luvussa selvitän murteiden käyttöä sekä murteisiin ja yleispuhekieleen liittyviä asenteita ja ennakkoluuloja Suomessa. Käyn ensin lyhyesti läpi kirjoitetun suomen historian, sillä suomen yleiskieli muodostuu tiettyjen aluemurteiden piirteistä. Keskityn sitten erityisesti *Veren ääriin* -suomennoksessa esiintyviin itämurteisiin.

4.1 Kirjoitetun suomen lyhyt historia

Suomen kirjoitettu kielimuoto eli yleiskieli on suhteellisen nuori: vanha kirjasuomi kehittyi vasta 1500-luvulla uskonpuhdistuksen myötä. Tätä ennen Suomen sivistyskielinä olivat aateliston käyttämä ruotsi, papiston käyttämä latina ja porvareiden saksa tavallisen kansan puhuessa suomen murteita (Lehikoinen & Kiuru 1998, 3). Suomen yleiskielen perustaksi valikoitui silloisen sivistyselämän ja hallinnon keskuspaikan Turun seudun murre. Lounais- ja hämäläismurteita yhdistelevä Turun seudun murre on länsimurre. Mikael Agricolan kirjoittamassa suomessa on jonkin verran itämurteiden piirteitä, mutta 1600-luvun raamatunkäännöskomitea pyrki poistamaan itäisyydet suomenkielisestä Raamatusta. Näistä yrityksistä huolimatta joitakin itäisyyksiä kuitenkin päätyi yleiskieleen pohjalaismurteiden kautta. (mts. 5)

Vasta 1800-luvulla suomi kehittyi sivistyskieleksi: sanasto rikastui huomattavasti ja vihdoinkin myös itämurteiden vaikutus ulottui yleiskieleen (mts. 7). 1820-luvulla käytiin niin kutsuttu murteiden taistelu, jossa erinäiset kirjoittajat ja kansalliset vaikuttajat argumentoivat yleiskielen länsimurteisuuden säilyttämisen ja itämurteisuuksien lisäämisen puolesta ja vastaan. Saavutettiin kompromissi, jossa yleiskielen länsimurteinen pohja säilytettiin, mutta siihen lisättiin uusia piirteitä itämurteista. Näin yleiskieli palasi takaisin kohti kansanmurteita, joista se oli päässyt loittonemaan. (mts. 10) Suomen nykyinen yleiskieli saavutti nykysuomena tunnetun muotonsa 1870-luvulla ja on kehittynyt siitä lähtien muun muassa omaksumalla aineksia puhekielestä (mts. 11) ja vieraista kielistä.

4.2 Murteisiin ja yleispuhekieleen suhtautuminen Suomessa

Vakinaistunutta kirjoitettua suomea edeltävinä aikoina suomen käyttö oli lähinnä eri paikallismurteiden puhumista (Lehikoinen & Kiuru 1998, 3). Suomen erinäiset murteet jaetaan

maantieteellisen sijainnin perusteella itä- ja länsimurteisiin: hieman yleistäen itämurteita ovat savolaismurteet ja länsimurteita hämäläismurteet, joiden eri variaatioita löytyy ympäri Suomea. Pohjois-Suomen murteet luokitellaan länsimurteiksi. Kielitieteilijät ovat ehdottaneet Suomen murrealueisiin kolmijakoa itä-, länsi- ja pohjoismurteisiin vanhan itä-länsi-jaon sijaan, sillä aluemurteiden sanastojen perusteella pohjoismurteet eroavat omaksi selväksi alueekseen sekä idästä että lännestä, jolloin kolmijako on luontevampi (Leino ym. 2006, 34). Tornionlaaksossa puhuttu meänkieli luokitellaan Suomessa peräpohjalaismurteisiin, mutta on poikkeuksellinen tapaus siksi, että Ruotsissa sitä pidetään vähemmistökielenä (Tieteen termipankki, meänkieli).

Suomalaisten suhtautuminen murteisiin on vaihtelevaa: yhtäältä on puhuttu murreilmiöstä (Kilponen 2005) ja paikallisuuden ja kotiseudun tärkeydestä globaalissa maailmassa, jossa kotimurre on arvostettu osa identiteettiä. Toisaalta erityisesti pääkaupunkiseudulla aluemurteella puhumista saatetaan kummeksua; paksulla murteella tavallisesti puhuva saattaa miettiä ennen työhaastattelua, pitäisikö murretta peitellä, peläten ettei häntä oteta vakavasti (Alasuutari 2016). Kielitieteilijä Harri Mantilan mukaan ”[m]urteiden käyttöön liittyy maakunnallisuus, stereotyyppisten erikoispiirteiden korostaminen ja huumori. Murre kuulostaa aina hauskalta, vaikka kyseessä olisi kuinka kipiä asia.” (Kilponen 2005.)

Suomalaisten murreasenteita on tutkittu systemaattisemmin vasta 2000-luvun alusta lähtien (Piippo ym. 2016, ”Lupsakoista lappilaisista” ”kieroihin savolaisiin”), mutta useista kyselytutkimuksista alueiden ”kielistä” on saatu luonnehdintoja aluemurteiden puhujista: tamperelaisen murteen puhujia on pidetty itsevarmoina, rempseinä ja fiksuina, karjalaisia leppoisina ja vieraanvaraisina, savolaisia lupsakoina, leppoisina, kiertelevinä ja kieroina ja niin edelleen. Lukiessa luetteloita adjektiiveista, joita liitetään eteläpohjalaisten, peräpohjalaisten, savolaisten, karjalaisten, tamperelaisten, turkulaisten ja helsinkiläisten ”kieliin”, hyppäävät silmille erinäiset positiiviset adjektiivit: leppoisuus, iloisuus, rentous ja sen tyyppiset sanat liitetään voimakkaasti aluemurteisiin. Turun ja Helsingin ”kieliä” taas yhdistävät negatiiviset adjektiivit, kuten teennäinen, hienosteleva, elitistinen ja ylimielinen (vaikka Turun murteen puhujia kuvattiin myös iloisiksi ja reippaiksi). Erityismainintana pohjalaismurteiden puhujien kanssa assosioitiin vakavuutta, vanhanaikaisuutta, aitoutta ja juroutta. (Mielikäinen & Palander 2002, 103.) Murteet siis herättävät tunteita ja niihin liitetään erinäisiä mielikuvia, mutta murteiden positiivisista assosiaatioista huolimatta niitä yritetäänkin peitellä virallisemmissä tilanteissa.

”Vulgaariin” puhekieleen verrattuna yleiskieltä pidetään sivistyskielenä (Mielikäinen 2001) ja sen käyttöä yleensä odotetaan kirjoitetussa viestinnässä. Suomalaisessa ylioppilaskokeessa pakollisessa äidinkielen ja kirjallisuuden kokeessa vaaditaan hyvää yleiskielen ymmärtämistä ja hallintaa: ”kirjoitetun yleiskielen hallinta” on yksi koevastausten arviointikriteereistä (Ylioppilastutkintolautakunta 2022, 10–12), joten puhekielisesti kirjoitettu vastaus saa vähemmän pisteitä kuin yleiskielellä oikeaoppisesti kirjoitettu vastaus. Puutteellista oikeinkirjoittamista ja puhekielisesti kirjoitettua suomea voidaan pitää viranomaisen luotettavuuteen ja kirjoittajan uskottavuuteen vaikuttavana tekijänä (Ahonen 2023). Nykyään suomalaiset viestivät esimerkiksi älypuhelimien sovelluksissa suhteellisen puhekielisesti, mutta kouluesseseen tai työhakemukseen puhekielisyys ei sovi.

Puhuttua yleiskieltä eli yleispuhekieltä pidetään kuitenkin suomalaisten keskuudessa hyvin negatiivisena ja leimaavana puhetapana, ”snobina tai omituisena” (Anhava 2000). Tämän takia yleispuhekieltä käyttävät saattavat tulla syrjityiksi. Yleiskieltä on historiallisesti käytetty henkisen ja maallisen vallan välineenä: yleispuhekielen käyttäjiksi mielletään Suomessa yleensä etenkin papit, puolustusvoimat, valtion ja kuntien ”virkakoneisto” eli virkamiehet ja koululaitos (Koivusalo 1986). Ritva Paananen tekemässä kyselytutkimuksessa vuodelta 1996 myös radio- ja uutistoimittajilta on odotettu yleispuhekielen hallintaa: yleispuhekielen käyttöä on jopa toivottu virallisissa tilanteissa, kuten uutistenluvussa ja juhlapuheissa. Kyselytutkimuksen tulokset kuitenkin vaihtelivat melkoisen paljon vastanneiden ikäluokan mukaan: noin puolet nuoremmista vastaajista oli sitä mieltä, ettei yleispuhekieltä ”tarvitse käyttää missään tilanteessa” (Paananen 1996, 525). Yleispuhekieli koetaan siis arkisissa tilanteissa omituisena ja jopa koppavana, mutta virallisissa tai muuten asianmukaisissa tilanteissa, kuten asepalvelusta suoritettaessa tai juhlapuheessa, se on hyväksyttyä ja jopa vaadittua.

4.3 Suomen itämurteet

Suomen itämurteiksi käsitetään savolaismurteet ja kaakkoismurteet. Savolaismurteiden alue kattaa kolmanneksen Suomesta (Lyytikäinen ym. 2013, 405). Kaakkoismurteiden alue puolestaan on hyvin suppea: siihen kuuluu 18 pitäjää Lappeenrannan ja Imatran seudulla.

Kaakkoismurteilla ei oikeastaan ole vain kaakkoismurteille ominaisia piirteitä, vaan niillä on piirteitä monista muista murteista: tämä johtuu alueen asutushistoriasta, johon kuuluu muun muassa Suomen Karjalankannaksen ja Laatokan seutujen luovutus Neuvostoliitolle vuoden

1947 Pariisin rauhassa. (mts. 577.) Myös Inkerin suomalaismurteet lasketaan kaakkoismurteiksi. Vaikka kaakkoismurteita nimitetään joskus ”karjalan murteeksi” on tärkeää, että kaakkoismurteita ei sekoiteta karjalan kieleen, jota puhutaan Suomen lisäksi Venäjällä Karjalan tasavallassa ja Tverin alueella. Kaakkoismurteiden piirteettömyyden perusteella on pääteltävissä, että Suomen itämurteista ja niiden piirteistä puhuttaessa viitataan valtaosin savolaismurteiden piirteisiin.

Suomen murrekirja listaa huimat 22 savolaismurteiden ominaispiirrettä (ks. Lyytikäinen ym. 2013, 405–410; ks. myös Eskelinen 2018) ja Heikki Leskisen *Suomen murteiden historiaa 3* (1981) -tutkimuksessa itä- ja länsimurteiden ”vastakohtaisuuksia” on mainittu 20 (ks. Leskinen 1981, s. 29–61). Koska *Veren ääriin* -suomennos ei ole kirjoitettu täysin murteella vaan käyttäen murteen piirteitä ja huomattava osa edellä mainittujen lähteiden piirrelueteloista koskee lausumista, olen tiivistänyt tätä tutkielmaa varten listan piirteistä, jotka lukija huomaa selvästi kirjoitetussa dialogissa. Piirteet ovat seuraavat: 1) persoonapronominit, 2) välivokaali, 3) yleisgeminatio, 4) diftongiutuminen, 5) ts-yhtymän korvaaminen, 6) ”herrasteen” eli d-kirjaimen korvaaminen ja 7) sananalkuisten konsonanttiyhtymien lyhentäminen.

Kuten aiemmissa luvuissa on mainittu, persoonapronominien muuttaminen on yksi helpoimpia tapoja tehdä kirjoitetusta dialogista puhekielisempää. Savolaismurteilla persoonapronominit ovat *minä, sinä, hiän* (hän), *heän* (se), *myö* (me), *työ* (te) ja *hyö* (he). Välivokaali tai švaavokaali on hyvin erottuva piirre, jossa peräkkäiset konsonantit erotetaan vokaalilla: sanasta helmi tulee *helemi*, sanasta julma *juluma*, valhe on *valahe* ja niin edelleen (Lyytikäinen ym. 2013, 409; VISK s.d.). Yleisgeminatio on ilmiö, jossa konsonantit kahdentuvat eli geminoituvat lyhyen painollisen ja pitkän painottoman vokaalin välissä: esimerkiksi yleiskielen lepää-sanasta tulee savolaismurteilla *leppää*, makaa on *makoo*, menee *männöö* ja niin edelleen (Wiik 2006, 89; Lyytikäinen ym. 2013, 408).

Savolaismurteissa sanan ensimmäisessä tavussa olevat pitkät vokaalit aa ja ää ovat diftongiutuneet eli muuttuneet oa:ksi, eä:ksi, ua:ksi tai iä:ksi: esimerkkeinä tästä ovat sanat *moa* tai *mua* (maa), *peä* tai *piä* (pää) ja *sua* (saa). Konsonanttien puolella ts-yhtymä ja d-kirjain (savolaisittain *herraste*) korvataan: d-kirjain v-, j- tai h -kirjaimella (tahdon – *tahon*, haavan – *haovvan*, teidän – *teijjän*, tädin – *tätin*) ja ts-yhtymä ht-yhtymällä, ss-yhtymällä tai h- tai t-kirjaimella (otsa – *ohta*, metsä – *mehtä* tai *messä*, metsän – *metän*, *mehän* tai *mesän*) (Eskelinen 2018). Luetteloimistani piirteistä viimeinen on sananalkuisten konsonanttiyhtymien lyhentäminen, jolloin kaksi- tai useampikonsonantisesta alkutavusta jätetään pois muut paitsi

viimeinen konsonantti: stressi – *ressi*, kristitty – *ristitty*, traktori – *raktorj*. Tämä piirre on syntynyt siitä, että savolaismurteiden puhujat eivät välttämättä kuule sanojen alussa olevia konsonanttiyhdistelmiä (Wiik 2006, 108–109).

Savolaismurteiden puhujiin on liitetty kysymystutkimuksissa seuraavia ominaisuuksia: lupsakkuus, leppoisuus, letkeys, huvittavuus, kiertelevyys ja kierous (Mielikäinen & Palander 2002, 103). Savolaisiin on kuitenkin liitetty varsin negatiivisia stereotyyppioita: savolaiset esittävät asiat kierrellen ja ymmärtävät tahallaan väärin (Soininen 1991), savolaiset eivät ole vakavasti otettavia, murteesta ei mukamas saa selvää, savolaiset ovat kieroilijoita ja muita stereotyyppioita, jotka voidaan kokea jopa vihapuheeksi (Kuosmanen 2016). Jotkut savolaiset suhtautuvat stereotyyppioihin huumorilla ja ovat jopa ylpeitä niistä, kuten kuopiolainen poliisi ja dekkarikirjailija Marko Kilpi: ”Se on sellainen perussavolainen tilanne, että kun saadaan ihminen hämmennyksen tilaan, niin sitä ei missään nimessä päästetä siitä helpolla pois vaan oikein nautitaan, kun se piehtaroi siinä hämmennyksessään” (Kangas 2016). Savolaisvitsit ja -herjat tosin aiheuttavat ulkopuolisuuden tunnetta savolaismurrealueiden ulkopuolella, kuten Pentti Hakkarainen kuvaa: ”Muistan kun nuorena asuin viisi vuotta Turussa, niin liki päivittäin sai kuulla jonkun savolaisvitsin tai ainakin muistutuksen jollain tapaa siitä että olet Savosta. On siinä kotiutuminen paikkakunnalle vaikeaa kun annetaan joka päivä ymmärtää että et kuulu joukkoon.” (Kangas 2016)

Suomalaisten suhtautuminen savolaismurteisiin on selvästi paikoin ristiriitaista: kyselyissä murteita pidetään positiivisina ja savolaismurteiden puhujiin yhdistetään mukavia ominaisuuksia, mutta yleisellä tasolla savolaisvitsejä ja -herjoja riittää ja murteiden puhujia erotellaan aggressiivisesti muiden murteiden ja kielimuotojen käyttäjistä oman murrealueensa ulkopuolella. Murteen puhujat saattavat peitellä murrettaan syrjinnän pelossa virallisissa tilanteissa ja työelämässä. Stereotyyppiat ”lupsakoista savolaisista” ovat kierrättyneet ja vahvistuneet ajan saatossa (Piippo ym. 2016, ”Lupsakoista lappilaisista” ”kieroihin savolaisiin”).

5 PUHEEN ILLUUSIO JA DIALOGI KAUNOKIRJALLISUUDESSA

Tässä luvussa selvitän, mitä dialogi on, mitä tehtäviä sillä on ja miten se eroaa oikeasta puheesta. Esittelen myös lyhyesti dialogin kirjoittamisen suomalaista historiaa ja näytän esimerkein, miten dialogia kirjoitetaan suomalaisessa kaunokirjallisuudessa. Keskityn lähinnä suomenkielisen dialogin kirjoittamiseen; vieraissa kielissä keinoja dialogin puheenomaisuuden lisäämiseksi löytyy vieläkin enemmän, muun muassa kielen lausumisen kautta.

5.1 Dialogi

Fiktiivinen puhe on yksi kaunokirjallisuuden keinoista, joiden avulla luodaan todentuntuisia henkilöitä ja tarina maailmoja.

Aino Koivisto ja Elise Nykänen: Dialogi kaunokirjallisuudessa

Dialogi eli vuoropuhelu on yksi fiktion vakiintuneimmista esitysmuodoista, jossa kaksi tai useampi hahmo vaihtaa ajatuksia ja mielipiteitä. Kirjoitetussa muodossa dialogi merkitään pääsääntöisesti lainauksin: lainausmerkit tai hakasulkeet, ajatusviiva, kaksoispiste tai puhujan nimeäminen ennen repliikkiä erottavat puheen ympäröivän kerronnan keskeltä ja rivinvaihdos erottaa seuraavan puhujan repliikin edellisestä. On myös tavallista, että puhetta edeltää tai seuraa puhujan nimeävä johtolause. (Koivisto & Nykänen 2013, 11–12.) Huomattavaa on, että nämä konventiot ovat niin vakiintuneita, ettei asiaa ajattele ennen kuin näitä konventioita rikotaan, kuten irlantilaiskirjailija James Joyce ja suomalaisista kirjailijoista esimerkiksi Sofi Oksanen romaanissa *Stalinin lehmät* (2003) sivuuttaessaan aikamoisen osan tai jopa kaikki dialogin merkitsemisen konventiot, kuten lainausmerkit. Näissä tapauksissa kirjailija käyttää muita keinoja pitääkseen lukijan tietoisena siitä, kuka puhuu ja kenelle.

Tarinankerronnassa dialogin tehtävä on episodinen eli juonta rakentava tai karakterisoiva eli henkilökuvausta rakentava (Koivisto & Nykänen 2013, 16). Lisa J. Green (2002, 164) määrittelee myös neljä tavoitetta, jotka voidaan saavuttaa valitsemalla hahmolle tietynlainen puhetapa tai jopa muusta romaanista poikkeava kieli: 1) yhdistää hahmo tiettyyn maantieteelliseen alueeseen; 2) yhdistää hahmo johonkin hahmotyyppiin, sosiaaliseen luokkaan tai muuhun kategoriaan; 3) tehdä hahmosta autenttisempi ja kehittyneempi ja 4)

herättää jonkinlaisia tunteita lukijassa. Näitä kaikkia neljää tavoitetta ei tarvitse saavuttaa yhtä aikaa, vaan yksi tai kaksikin riittää.

Dialogi myös tuottaa vaikutelmaa reaaliajassa tapahtuvasta: lukija tuntee olevansa itse keskellä tapahtumia ”tässä ja nyt” (Koivisto & Nykänen 2013, 14). Dynaamisena esitystapana dialogi kuljettaa juonta eteenpäin eri tavalla kuin staattinen kerronta ja dialogi voi tarjota lisää tietoa henkilöihahmoista, maailmankuvasta, juonen kulusta ja muista vastaavista ilman kertojan keskeyttämistä: kertomuksen taustoja selvittävää, hahmoja ja tapahtumapaikkaa ja muita seikkoja esittelevää dialogia kutsutaan ekspositoriseksi eli selittäväksi. Expositorinen dialogi on taitolaji: nykyajan kirjallisuuskeskusteluissa puhutaan usein ilmiöstä, jossa aloitteleva tai huono kirjoittaja lisää dialogiin kuvauksia tai lisätietoja niin luonnottomalla tavalla, että se pistää silmään. Ilmiölle on ainakin englanniksi oma nimitys, *exposition dump* (selityskippaus). Kun vaikkapa romaanissa henkilöihahmo toteaa ”kuten tiedätte” ja kertoo jotain tarinalle olennaista, jonka kaikki romaanin hahmot tietävät mutta jota oikeastaan selitetään vain lukijalle, on kyseessä *exposition dump*, jonka ainoa tehtävä on välittää tietoa lukijalle, vaikka tarinansisäisesti kuulostaa siltä, että hahmoille selitetään täysiä itsestäänselvyyksiä. Se on kuivaa eikä oikein sovi luonnollisesti muun dialogin joukkoon. Kirjoittajien toivotaan välttävän tämänkaltaista dialogia ja kirjoittavan mahdollisimman suuren osan siitä jotenkin muuten, kuten vaikkapa kerrontana tai antaen repliikin hahmolle, jolle on luonnollisempaa olla tietämättä selitettyä asiaa (ks. Rowe 2019, Brasher 2015).

5.2 Puheen illuusio dialogissa

Romaaneissa, televisiossa ja muussa mediassa esiintyvää puhetta yhdistää eräänlainen luonnottomuus: monet ovat kuulleet mediaan liittyvissä keskusteluissa jotain sen suuntaista, että ”ei kukaan oikeasti puhu noin”. Tämä johtuu pääosin siitä, että kirjoitettu dialogi on aina jossain määrin loppuun viimeistelyä, muokattua ja tyyliä (Koivisto & Nykänen 2013, 9); luonnolliselle puheelle taas ovat tyypillisiä mm. suunnitteluilmaukset ja korjaukset, sillä luonnollista puhetta tuotetaan reaaliajassa. Puhe myös tyypillisesti kuullaan keskustelu- tai muussa tilanteessa vain kerran eikä sitä noin vain toisteta ilman vaikkapa äänitettä. Kirjoitettua dialogia taas on voitu pohtia ja korjailta kuukausia tai jopa vuosia ennen kuin se on toisen ihmisen luettavissa tai kuultavissa (Viinikka & Voutilainen 2013) eikä se ainakaan kirjaan painamisen jälkeen oikeastaan muuta enää muotoaan.

Oikeaa puhetta ei voi korvata esimerkiksi kielenopetuksessa täysin vaikkapa televisio-ohjelmien katsomisella, koska on vaarana, että opiskelija oppiikin vieraasta kielestä luonnottoman version, jota yksikään äidinkielen puhuja ei käytä oikeassa elämässä (ks. Sevakis 2016). Puhetta kirjoitetaan päivittäin erinäisiä tarkoituksia varten, mutta on hyvä erottaa toisistaan luonnollinen, *ex tempore* -tyyppinen arkinen puhe; virallinen puhuminen, kuten juhlatilaisuudessa pidetty puhe tai virkavallan käyttämä kieli; ja kirjoitettu puhe kirjallisuudessa ja mediassa.

Romaanihenkilön puhe ei voi koskaan noudattaa autenttista puhetta, mutta puheenomaisuuden illuusiota yritetään luoda erinäisin keinoin, kuten puhekielisen sanaston ja puhekielisten äänne- ja muotovarianttien käytöllä (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Puhekieli ja puheenomaisuus). Romaanihenkilön puheeseen voi lisätä vaihtelua tai puhetapa voi myös kokonaan vaihtua kontekstin ja seuran mukaisesti aitojen ihmisten puheen tapaan. Kirjoitettaessa ja luettaessa romaanin tai muun kirjallisen tuotoksen henkilön puhetta on myös hyvä muistaa, ettei dialogia ole kirjoitettu sattumanvaraisesti, vaan erilaisina ideologisina ja taiteellisina arvotuksina, tavoitteena tehdä henkilöstä ympäristönsä ja yksittäisten kieliyhteisöjen jäseniä. Tästä syystä eri aikoina ja eri olosuhteissa kirjoitettujen teosten dialogi voi puhekielen käytön osalta olla hyvinkin poikkeavaa (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Puhekieli ja puheenomaisuus).

Puheen illuusio ja puheenomaisuus dialogissa luodaan kielen eri tasoille sijoittuvien keinoin. Vaikka äänne- ja muotopiirteet ja murteellinen tai puhekielinen sanasto ovat näistä keinoista yleisimmät, voidaan illuusiota luoda myös lauserakenteilla ja fraseologialla. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Puheen esittämisen keinot.) Suomea valtaosin kirjoitetaan samalla tavalla kuin sitä lausutaan ja puhekielisyyksiä on suhteellisen helppo lisätä dialogiin vaihtamalla pronomien ja verbien muotoa puhekielisemmiksi tai pikapuhemuotoiseksi: esimerkiksi yleiskielen ”minun ei tarvitse” on eteläsuomalaisessa kaupunkilaispuhekielisessä muodossaan ”mun ei tarvi”. Suomen aluemurteissa pronominit voivat olla huomattavan erilaisia ja pelkästään käyttämällä vaikkapa *mä* ja *sä* -pronomineja (yleiskielessä minä ja sinä) dialogista tulee puheenomaisempaa (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Äänne- ja muotopiirteet; mts. Persoona ja viittaaminen).

Murre- tai muuten puhekielisellä sanastolla voidaan ilmaista hyvinkin tarkasti, mistä puhuja on maantieteellisesti kotoisin, mihin ikäluokkaan hän kuuluu ja niin edelleen, mutta tämä vaatii kirjoittajalta perusteellista sanaston ymmärrystä. Lyhyet lauseet ovat dialogissa puheenomaisempia kuin pitkät ja lauserakenteet voivat poiketa erittäin paljon yleiskielestä

käytetyn murteen tai puhekielen mukaan: puheen illuusio voi hajota senkin takia, että dialogissa on pitäydytty yleiskielen lauserakenteissa, vaikka murteella sama asia ilmaistaan eri tavalla. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Lauserakenne.) Keskustelunomaisuutta voi lisätä myös puhuttelulla, sillä erinäisten lempi- ja haukkumanimien lisäksi dialogissa usein puhutellaan puheen kohdetta nimellä, vaikka se on luonnollisessa puheessa suhteellisen harvinaista ja kertookin lähinnä lukijalle, kenelle puhutaan.

Pelkästään erilaisten piirteiden huimaavasta määrästä voi päätellä, miksi murretta käyttävät kirjoittajat käyttävät yleensä lähinnä kotiseutunsa tai muuten luonnollisesti omaksumaansa murretta tai puhekieltä ja harvoin yrittävät kirjoittaa murteella, jota eivät ole koskaan itse puhuneet.

5.3 Dialogi suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa

Suomenkielinen kirjallisuus on aina sisältänyt erinäisiä murrepiirteitä suomen kirjoitetun kielen ja yleiskielen historian takia. Dialogissa yleiskielestä poikkeavia paikallismurteiden piirteitä alettiin tietoisesti käyttää suomalaisessa kaunokirjallisuudessa enemmän 1880-luvulla, realismin kaudella. Jo Aleksis Kiven teoksista löytää erikoisen yhdistelmän Raamatun kirjakieltä, Kiven kotimurteen Nurmijärven murteen ääni- ja muotopiirteitä ja jopa ruotsin kielen mukaisia rakenteita. Yleensä näitä piirteitä käytettiin suhteellisen säästeliäästi ja valtaosa kirjoitetusta dialogistakin ymmärrettiin yleiskieliseksi, ei täysin puhekieliseksi. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Puheen esittäminen korkeakirjallisuudessa.) Romaanien dialogi kuitenkin yleiskielistyi Suomen sotien välisenä aikana, puhekielenomaisen dialogin käytön vähentyessä (Hormia 1971, 1–2) ja 1930-luvulta lähtien yleiskielinen dialogi on ollut tyypillistä monelle suomalaiselle kirjailijalle, kuten Mika Waltarille (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Kirjakielisen replikoinnin aika romaaneissa 1930-luvulta 1950-luvun alkuun). Vaikka murteellinen kaunokirjallisuus säilyi, kehittyi uusia kirjallisuuden suuntauksia, jotka eivät käyttäneet murteita dialogissa eivätkä erotelleet henkilöihahmoja näiden kielenkäytön perusteella (Mielikäinen 2001).

Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954) on suomalaisen kaunokirjallisen dialogin kannalta merkittävä teos, koska Linna pyrki tietoisesti löytämään dialogiinsa murteen ja yleiskielen välimuodon. Teoksen ensimmäistä painosta korjattiin murteellisempaan suuntaan, mikä osoittaa murteiden käytön vakiintumattomuuden vielä tuolloin (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* ja 1950-luvun loppupuoli puhekielen käytön vedenjakajana).

1950-luvun jälkeen dialogeissa lähestyttiin taas puhekielisyyttä pääasiassa yleiskielisen dialogin aikakauden jälkeen. Tämän kehityksen ansiosta suomalaisessa kaunokirjallisuudessa on säilynyt sekä yleiskielisen että puhekielisen dialogin perinne, joiden suosioita ovat määrittäneet myös aikansa ilmiöt: esimerkiksi Suomen kaupungistuminen ja suuri maaltamuutto 1960- ja 1970-luvuilla näkyvät aikansa kirjallisuudessa murteiden ja puhekielisyyden käytön lisääntymisenä. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Puhekielisyyden ja eri murteiden lisääntyminen 1970-luvulta lähtien.) Maaseudulle sijoittuvan kaunokirjallisuuden aluemurteellisuus korostui ja helsinkiläinen puhekieli ja dialogi yleistyivät kuvauksissa kaupungeista ja kaupunkielämästä.

Huomattavassa osassa moderniakin suomenkielistä kirjallisuutta dialogi on lähempänä yleiskieltä kuin puhekielistä ilmaisua:

- Nyt en ymmärrä. Siskonne siis varasti omilta pelloiltaan.
- Kolhoosin pelloilta! Laita se radio takaisin päälle, tyttö. Meillä päin vieraat eivät käyttäydy kuin isännät. Ehkä teillä päin ei muunlaisia tapoja tunnetakaan.

Sofi Oksanen: Puhdistus (2009)

Suomalaisen kirjallisuuden merkkiteoksina tunnetut Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954) ja Anna-Leena Härkösen *Häräntappoase* (1984) ovat saaneet palkintoja ja mainetta nimenomaan romaaneissa esiintyneen puhekielisen dialogin ansiosta, erottuen aikansa dialogiltaankin yleiskielisten teosten joukosta. *Häräntappoase* on itse asiassa kirjoitettu kokonaan puhekielellä kerrontaa myöten ja sitä on luetutettu suomalaisissa kouluissa monta vuosikymmentä. Jo *Tuntematonta sotilasta* ja *Häräntappoasetta* ajatellessa huomaa kauan suomalaisessa kirjallisuudessa vallinneen ristiriidan: kirjoittamisen perusopetuksessa korostetaan yleiskielen käytön tärkeyttä, mutta kirjallisuuspalkinnot menevät herkästi teoksille, joissa on käytetty puhekieltä ja erityisesti murteellista sellaista. 2000-luvulla useampi suomalaiskirjailija on rohkaistunut kirjoittamaan dialogia omalla kotimurteellaan, tehden henkilöahmoista uskottavampia kotialueensa edustajia, kuten esimerkiksi pohjoissuomalaisia hahmoja kirjoittanut Katja Kettu:

- Entäs Johannes, ko ei met sitä tänne voija hylätä.
- Kylä se pärijää, viksut pärijää.

Katja Kettu: Kätilö (2011)

Suomalaisista nykyromaaneista voi löytää jopa useita kieliä sisältävää puhekielistä kerrontaa ja dialogia:

- Mä tiän et oot hyvä jätkä ja kansalainen mut ei sun tarvi kaikkee sietää. Mä tiän, mulki on iso tone välillä ku puhun puhelimeen varsinki äidinkieltä, it's just how we are, loud people, mut for fuck's sake, pidä puolias, kannustan Iocia.
- Ja otan dunkkuun?

Kashmeera Lokuge & Hyype Salmi: Ilmatilaa (2021)

Arvostelut tällaisista teoksista yleensä mainitsevat erikseen, että silkkaan puhekielisyyden määrään kirjoitetussa muodossa tottuminen vaatii lukijalta hieman tottumista. Kirjailija joutuu harkitsemaan useita eri näkökulmia valitessaan, millaista kieltä dialogissa ja kerronnassa käyttää. Vaikka kääntäjän voi ajatella pääsevän helpommalla sen perusteella, että lähtöteksti on jo kirjoitettu ja se tarvitsee vain kääntää toiselle kielelle, joutuu kääntäjä tekemään erilaisia ratkaisuja ja valintoja ottaen huomioon myös kokonaisen toisen kielen ja kulttuurin ja sen kirjallisuuden, ei pelkästään omaa kompetenssiaan puhekielen tai murteen kirjoittajana.

6 DIALOGIN JA PUHEKIELISYYDEN KÄÄNTÄMINEN

Tässä luvussa käyn läpi dialogin kääntämisen normeja. Esittelen ensin kääntämisen normeja yleisellä tasolla, mistä siirryn dialogin kääntämisen normeihin ja vaatimuksiin. Luvun toisella puoliskolla selvitän esimerkkejä käyttäen dialogin kääntämistä nimenomaan suomennetussa kaunokirjallisuudessa.

6.1 Dialogin kääntämisen normit

Riitta Oittisen mukaan kaunokirjallinen kääntäminen ”ymmärretään perinteisesti sanataiteen kääntämiseksi [...] muodon ja sisällön liitoksi, jossa erityisesti sanomisen tapa korostuu” (Oittinen 2001, 165). Siinä missä esimerkiksi lakitekstien ja uutisten kohdalla käännosten pitää olla mahdollisimman tarkkoja ja asianmukaisia, on kaunokirjallisuuden käännosten päätehtävä herättää lukijassa tunteita, kuten viihteen ja taiteen yleensäkin. Tavoitteena on antaa käännoksen lukijalle sama emotionaalinen kokemus kuin minkä alkuperäiskielisen tekstin lukija saa tekstiä lukiessaan. Kääntäminen kuitenkin tapahtuu aina tietyssä ajassa ja paikassa, jonkinlaisille lukijoille: tämä vaikuttaa käännostratkaisuihin (Oittinen 2001, 165). Esimerkiksi J.D. Salingerin alun perin vuonna 1951 julkaistusta teoksesta *The Catcher in the Rye* (1958) on kaksi suomennosta: Pentti Saarikosken vuonna 1961 julkaistu suomennos *Sieppari ruispellossa* on kirjoitettu täysin Helsingin slangilla (ks. Othman 2002) ja sitä on pidetty jopa enemmän taiteellisenä tulkintana kuin varsinaisena suomennoksena (Hietala 2004). Vuonna 2004 julkaistiin Arto Schroderuksen suomennos, josta slangi puuttuu, mutta jota on pidetty asiallisempänä ja alkuperäisteokselle uskollisempänä suomennoksena (mt.; ks. myös Schroderus 2005). Yhtä ainoata täydellistä käännostä mistään teoksesta ei ole. Kääntäjä ei siis pyri täydelliseen ekvivalenssiin vaan parhaaseen ja sopivimpaan käännokseen, jonka arvioi pystyvänsä tekemään (Chesterman 2016, 86).

Kääntäjän on tunnettava sekä kääntämänsä työn alkuperäiskieli ja -kulttuuri että kohdekielen kieli ja kulttuuri, kummankin kulttuurin kirjallisuuden perinne ja normit, puhekielisyyden esittämisen keinot molemmissa kulttuureissa ja puhekielisyyteen suhtautuminen molemmissa kieliyhteisössä. Kääntäjän ei myöskään ole tarkoitus vain jäljitellä alkuperäiskielisen teoksen tyyliä ja vahvuuksia, vaan ”osata käyttää tietoisesti oman kielensä vahvuuksia”. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Kaunokirjallisuuden puhekielen kääntäminen.) Vaikka kaunokirjallisen kääntämisen kaksi tunnettua strategiaa ovat kotouttaminen eli kohdekielen normeihin ja

konventioihin muokkaaminen ja vieraannuttaminen eli alkuperäistekstin kielen ja normien siirtäminen kohdekieleen (ks. Venuti 2012), useat käännökset ovat jossain näiden kahden ääripään välimaastossa. Esimerkiksi hahmojen nimiä ei ole vaihdettu suomenkielisiin nimiin aikuisten kaunokirjallisuudessa enää aikoihin, mutta saksankielisen romaanin suomennos saattaa säilyttää teitittelyn.

Dialogin kääntäminen vaatii oikeastaan samoja kompetensseja kuin luvussa 5 *Puheen illuusio ja dialogi kaunokirjallisuudessa* esittelemäni kompetenssit dialogin kirjoittamiseen: yleiskielinen dialogi voi vieraannuttaa lukijaa jossain määrin ja Suomen puhekielellä tai aluemurteilla kirjoitettu dialogi voi kuulostaa naurettavalta, mikäli kirjoittajalla tai kääntäjällä ei ole kompetenssia kirjoittaa puhekielellä tai aluemurteella. Osaavasti kirjoitettu puhekielinen tai murteellinen dialogi taas voi syventää hahmoja, vahvistaa puheen illuusiota ja lisätä ekvivalenssia alkuperäistekstin ja kohdetekstin välillä.

6.2 Dialogi suomennetussa kaunokirjallisuudessa

- Yrititkö sinä hirttäytyä?
- Kyllä...heräsin vessan lattialla vyö kaulan ympärillä. Kattokoukku oli irronnut, ja olin lyönyt suuni ja nenäni kaakeleihin. Verta oli joka paikassa, ja toisesta etuhampaastani oli lähtenyt pala irti.

Erik Axl Sund: Varistytö (2015), suom. Kari Koski

Suomenkielisessä kirjallisuudessa dialogi kirjoitetaan edelleen pääasiassa yleiskielellä. Käännöskirjallisuuden hahmot eivät yleensä ole suomalaisia tai edes asu Suomessa, jolloin lukijaa jonkin verran vieraannuttava yleiskieli on varsin varteenotettava vaihtoehto. Kustannustoimittajat puolestaan perustelevat puhekielisyyden rajoittamista tekstin luettavuudella: ”yleismurre”, ”yleispuhekielen vähän eri piirteet” ja yksittäiset sanavalinnat ovat sopivan pieniä keinoja, joilla dialogiin saadaan puheen illuusiota ja hahmoja voidaan erotella puhutavan mukaan ilman riskiä, että lukija ei saakaan tekstistä selvää. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Normit ja toimintaympäristö.)

Mikäli suomentaja haluaa tehdä dialogista tai koko suomennoksesta puhekielistä tai murteellista, on suomentajan aiheellista keskustella asiasta kustannustoimittajan kanssa. Suurista linjauksista, joihin mahdollinen Suomen murteelle kääntäminen kuuluu, neuvotellaan kustannustoimittajan kanssa ennen itse suomennostyön aloittamista. Joskus voidaan menetellä

myös niin, että suomentaja lähettää kustannustoimittajalle katkelman suomentamaansa tekstiä ja pyytää kustannustoimittajalta kommentteja ja mielipiteitä suomennoksen kielestä ja tyylistä. Murteiden koetaan kuitenkin yleisesti olevan sidottuja tiettyyn paikkaan, mikä tekee niiden käytöstä suomennoksissa ongelmallisia. Suomalaiset lukijat myös odottavat käännetyltä kaunokirjallisuudelta ”korrektimpaa kieltä” kuin kotimaiselta kirjallisuudelta: kustannustoimittajat ”syynäävät” suomennoksien kieltä tarkemmin kuin kotimaisten teoksien kieltä. (mp.)

Silloinkin kun suomentaja ja kustannustoimittaja pääsevät yhteisymmärrykseen dialogin puhekielisyydestä, voi eräänlainen puhekielisyyden hierarkia tulla esiin, sillä toisia puhekieliä ja murteita pidetään tunnetumpina ja laajalle lukijakunnalle sopivampina kuin toisia. Helsingin slangi saatetaan hyväksyä helpommin dialogiin kuin vaikkapa savolaismurre. Slangisanastoa saattaa esiintyä muuten suhteellisen yleiskielisen romaanin dialogissa. Esimerkiksi Gillian Flynnin romaanin *Gone Girl* (2012) suomennoksessa *Kiltti tyttö* (2013) päähenkilön Missouriissa kasvanut ja paikallismurteella puhuva sisko käyttää suomennoksessa silloin tällöin Helsingin slangin ilmaisuja, kuten verbiä *prakata*, joka suomeksi tarkoittaa muun muassa ”hajota” tai ”mennä rikki” (Suomen etymologinen sanakirja, *prakata*).

- Sori. Oho, sori vaan, sanoin. Outo purkaus, ei yhtään tyypillistä meidän perheelle.
- Ei se mitään, meidän perhe alkaa prakailta, Go sanoi ja katsoi pois päin.

Gillian Flynn: Kiltti tyttö (2013), suom. Terhi Kuusisto

Missouri on Kentuckyn ja Tennesseen rajalla ja esimerkiksi tämän tutkielman pääaineisto *Veren ääriin* sisältää eteläosavaltioiden, kuten Kentuckyn ja Tennesseen, paikallismurteita Suomen itämurteille suomennettuna. Erityisesti suomennoksissa Yhdysvaltoihin sijoittuvista romaaneista voi havaita, että maantieteellisesti naapuriosavaltioissa voi yhdessä suomennetussa romaanissa olla käytössä itämurre, toisessa Helsingin slangi ja kolmannessa dialogi voi olla kirjoitettu yleiskielellä. Suomentajien kesken ei siis ole ilmaantunut vakioita Yhdysvaltojen paikallismurteiden suomentamiselle. Lukija ei oikeastaan voi tehdä mitään ennakoarvausta siitä, millaista dialogia suomennoksesta löytyy pelkästään alkuperäistekstin tapahtumien paikan perusteella. Kustannustoimittaja Alice Martin kirjoittaa, että Suomessa ”amerikanenglannin suomentamisesta on paljon kokemusta ja aineistoa, josta [kääntäjä] voi tarvittaessa hakea mallia” (Martin 2015, 170), mutta mitään vakiota kuten vaikkapa kääntää Yhdysvaltain länsirannikon murre aina Suomen länsimurteelle romaanista riippumatta ei Suomessa ole kehittynyt.

Vaikka suomentaja olisi siis taitava murteella kirjoittaja, on suomennoksissa huomattava riski, että täysin murteellinen dialogi luo koomisen tai omituisen vaikutelman, mitä kustannustoimittajat pyrkivät yleensä välttämään. Puhekielisyyden ja murteiden käytön salliminen suomennoksissa riippuu siis huomattavan paljon suomentajan taitojen ja toiveiden lisäksi myös kustannustoimittajasta, sillä vakiintuneita normeja ulkomaiden paikallismurteiden suomentamisella ei ole.

7 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ

Tutkimuksessani selvitän, miten eri hahmojen puhe on käännetty suomennoksessa, miten suomennoksessa tehdyt ratkaisut ovat mahdollisesti vaikuttaneet hahmojen henkilökuviin ja vastaako suomennoksen dialogi alkuperäistä dialogia, vaikka suomennettu dialogi onkin kirjoitettu aluemurteen piirteitä käyttäen.

7.1 Tutkimusaineisto

Blood Meridian or The Evening Redness in the West on Cormac McCarthy (1933–2023) kirjoittama romaani, jota ylistetään yhtenä kirjoittajansa ja jopa aikansa parhaista teoksista. WSOY julkaisi romaanin suomennoksen Aikamme kertojia -käännöskirjasarjassa, joka ”nivoo yhteen tämän päivän laadukkainta romaanitaidetta eri kielialueilta” (Veren ääriin, 408). *Blood Meridian* -romaanin tarina seuraa nimetöntä päähenkilöä, johon viitataan *the kid*:inä (suomennoksessa ”poika”), ja hänen matkaansa läpi 1800-luvun loppupuolen Yhdysvaltojen eteläisten alueiden. Pojan kasvaessa mieheksi häntä aletaan kutsua mieheksi (*the man*).

Noin vuonna 1847 köyhydessä kasvanut, luku- ja kirjoitustaidoton mutta väkivaltaan viehtymystä tunteva poika karkaa kotoaan Tennesseeestä 14-vuotiaana. Hän matkaa pitkin eteläisiä osavaltioita kohti Meksikoa ja törmää matkansa varrella mystiseen tuomari Holdeniin ja erinäisiin muihin hahmoihin. Liittyttyään sotaväkeen, joka epäonnistuu yrityksessään valloittaa Meksiko, poika päätyy vankilan kautta pahamaineiseen Glantonin joukkoon: tämä historiallinen päänahanmetsästäjien joukkio tappoi palkkioita vastaan paikallisia alkuperäisasukkaita (romaanissa ”intiaaneja”) ja meksikolaisia: miehiä, naisia ja lapsia. Murhia ja väkivaltaa jatketaan aluksi rahan, sitten nautinnon vuoksi ja lopulta vain nihilistisenä tapana, kun muut tavat elää eivät käy enää mielessäkään. Tuomari Holdenista kehittyi romaanin aikana melkein Moby Dickin veroinen antagonisti, väkivallan henkilöitymä (Pierce 2009). Romaanin aikana valtaosa henkilöistä kuolee enemmän tai vähemmän väkivaltaisesti ja julmasti. Tarinan lopuksi aikuiseksi mieheksi kasvanut poika tapaa tuomarin vielä kerran, mutta itse loppu jää lukijan itsensä tulkittavaksi ja pohdittavaksi. *Blood Meridian* -romaania on kutsuttu ”suureksi amerikkalaiseksi romaaniksi” (Dalrymple 2015) ja siitä on kirjoitettu useampia tutkielmia: pojan ja tuomarin suhteesta (Clement 2009) kielen ja väkivallan suhteeseen (Rantanen 2018) ja uskonnon kritisointiin (Sansom 2007), romaani on antanut tutkijoille ja lukijoille paljon pohdittavaa.

Analyysiä vaikeuttaa jossain määrin McCarthyn omintakeinen kirjoitustyyli: dialogia ei ole eroteltu muusta tekstistä lainausmerkein eikä puhujia nimetä kovin usein. McCarthy itse on kertonut haastattelussa, että pyrkii James Joycen tavoin pitämään välimerkkien määrän mahdollisimman pienenä ja kirjoittavansa niin, että lukijaa ohjataan pysymään perillä kulloisistakin puhujista muutoin kuin välimerkein (Jones 2013). Tällä välimerkkien puutteella on varmastikin ollut vaikutus siihen, miten hahmot puhuvat, sillä välimerkkien välttely koskee myös esimerkiksi pilkkuja: on osittain epäselvää, puhuuko hahmo pitkiäkin lauseita yhteen menoon ilman hengitystaukoja tarkoituksella vai antaako pilkkujen puute vain sellaisen vaikutelman. Kielten erojen takia heittomerkkien puute alkuperäistekstissä ei käy ilmi suomennoksessa, mutta McCarthyn taipumukset käyttää pitkissä lauseissa ja-rinnastuskonjunktioita pilkun sijaan tai jättää pilkut kokonaan pois ovat suomennoksessakin ilmeisiä.

Romaanin on suomentanut Kaijamari Sivill, joka on syntynyt Kuusamossa (Pajala ym. 2011, 945). Hän todennäköisesti päätyi käyttämään dialogien suomennoksissa itäsuomalaisia murteita ainakin osittain siksi, että hänellä on tähän vaadittua kompetenssia kyseisellä murrealueella asuneena ja kasvaneena henkilönä. Sivill on suomentanut valtaosan muistakin McCarthyn romaanien suomennoksista ja *Veren ääriin* on hänen toinen McCarthy-suomennoksensa; Sivillin ensimmäinen julkaistu McCarthy-suomennos oli *Tie*, vuonna 2008 julkaistu suomennos vuonna 2006 julkaistusta romaanista *The Road*. *Tien* julkaisun jälkeen Sivillistä tuli suorastaan McCarthyn vakiosuomentaja, sillä hän on suomentanut kaikki vuosina 2008–2023 julkaistut McCarthy-suomennokset. Tämän perusteella on pääteltävissä, että Sivill on tottunut työskentelemään McCarthyn kirjoitustyylin kanssa ja hänen käännösratkaisunsa on koettu kyseisille romaaneille sopiviksi.

7.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukseni on laadullinen ja sen metodina käytettiin käännöksen lähilukua. Analysoin dialogia ja selvitin, onko suomennoksessa käytetty yhtä tai useampaa murretta tai niiden piirteitä. Selvitin myös, onko suomennos mahdollisesti ekvivalenttinen alkutekstin kanssa: vastaako suomennokseen valittu murre jollain tapaa alkutekstissä käytettyä murretta, vai onko kyseessä pelkkä sattumanvarainen valinta?

Tutkimusaineistokseni poimin sekä alkuperäiskielisestä että suomennetusta romaanista kaiken dialogin lukuun ottamatta joitain yhden sanan virkkeitä ja dialogin pätkiä, jotka olivat kokonaan

tai lähes kokonaan espanjaksi. Pois sulkeutui myös pari repliikkiä, joiden puhuja esiintyi romaanissa vain kyseisen repliikin ajan eikä hahmon puhetapaa voinut luotettavasti päätellä vain yhden repliikin perusteella. Kävin poimitut dialogin pätkät läpi yksitellen ja jätin tutkimuksesta pois sellaisia dialogeja, joiden alkuperäisessä versiossa tai suomennoksessa ei ollut mitään erityisen huomattavaa tai käännösanalyttisesti merkittävää: yhden tai kahden sanan repliikkejä kuten hyvin yksinkertaisia käskyjä, joihin ei vastata sanallisesti tai murrepiirteettömiä, lyhyitä repliikkejä hahmoilta, jotka katoavat tarinasta melkein saman tien. Analysoin jäljelle jääneet dialogit, kävin läpi niiden käännösratkaisuja ja arvioin vastaavuuden toteutumista suomennoksissa.

Tutkimus rajoittuu puhekielisen ja pienemmässä määrin yleispuhekielisen dialogin tarkasteluun, minkä vuoksi kerronta ja vieraskieliset repliikit ja repliikkien osat rajautuvat tutkimuksen ulkopuolelle. Espanjankielisiä repliikkejä on jonkin verran: romaanin suomennoksen loppuun on sijoitettu lista, jossa on käännökset näiden repliikkien lisäksi myös satunnaisesti kerronnassa ja lukujen nimissä esiintyvistä vieraskielisistä ilmauksista. Tämä on huomattava poikkeus alkuperäisteoksesta, jossa vieraskielisiä repliikkejä ja ilmauksia ei ole käännetty lainkaan.

Koska tutkin kirjoitettua teosta, en aio käsitellä eteläosavaltioiden murteiden tunnistettavinta piirrettä eli yleiskielisestä englannista poikkeavaa sanojen lausuntaa (esimerkiksi *time* lausutaan etelämurteilla kuin *tahm* (Wolfram & Schilling, 2015, 233) vaan keskityn piirteisiin, jotka ovat tunnistettavissa kirjoitetusta muodosta, kuten luvussa 3.2 *Eteläosavaltioiden murteet* mainittuihin, yleiskielisestä englannista poikkeaviin rakenteisiin ja kirjoitusasuihin kuten *might could* ja *fixin'* (yleiskielessä *fixing*).

8 PUHEEN KÄÄNTÄMINEN TUTKIMUSAINEISTOSSA

Tässä luvussa käsittelen puheen illuusiota ja dialogin kääntämistä romaanissa *Blood Meridian* ja sen suomennoksessa *Veren ääriin*. Viimeisessä osassa teen yhteenvedon tutkimuksen tuloksista.

8.1 Puhekieliset hahmot: Poika, Toadvine ja muut

Tässä osassa tarkastelen pojan, Toadvinen, Glantonin, kersantti Trammelin ja muiden hahmojen puhetta, joka on kirjoitettu puhekielisesti tai sisältää murrepiirteitä.

8.1.1 Poika

Romaanin nimetöntä päähenkilöä kutsutaan romaanin alussa lapseksi (*the child*), suurimman osan romaanista pojaksi (*the kid*) ja romaanin kolmannessa osassa mieheksi (*the man*). Hän on romaanin alussa rutiköyhä, luku- ja kirjoitustaidoton ja niin isänsä laiminlyövä, ettei pojalle ole annettu nimeä. Pojan äiti kuoli synnyttäessään poikaa ja hänessä on lapsesta asti ”viehtymys silmittömään väkivaltaan”. Poika matkustaa neljätoistavuotiaana Tennesseen osavalttiosta eteläosavaltioiden kautta Meksikoon lähinnä hanttihommasta toiseen rahan perässä, kunnes päätyy sotaväkeen ja sieltä vankilan kautta pahamaineiseen Glantonin päänahanmetsästäjien joukkoon. Pojan kielenkäyttö kehittyy jonkin verran tarinan aikana: hän muun muassa oppii puhumaan espanjaa, vaikka tämä käy ilmi vain yhdestä kohtauksesta.

Kuten kirjailija Cormac McCarthy itse, poika on kasvanut valtaosin Tennesseen osavaltiossa. Pojan puhe on selvästi murteellista, kuten käy ilmi esimerkiksi, jossa poika keskustele Toadvinen kanssa näiden kahden tapeltua:

(1)

Alkuteksti	Suomennos
Is my neck broke ? he said.	Onko multa niskat poikki? hän kysyi.
The man looked out over the lot and spat and looked at the boy again. Can you not get up?	Mies katsahti pihaa ja sylkäisi ja katsoi taas poikaa. Etkö pääse ylös?
I dont know. I aint tried.	En tiä . En oo kokkeillu .

I never meant to break your neck.

Ei ollu tarkoitus katkasta sulta niskoja.

No.

Ei.

I meant to kill ye.

Oli tarkoitus tappaa.

They **aint nobody** done it yet. (luku I)

Sitä ei **oo** vielä **kukkaan** tehny. (s. 17)

Pojan alkukielisestä puheesta huomaa nopeasti kieltomuodon *ain't* (josta McCarthyn kirjoitustyylin mukaisesti puuttuu heittomerkki) sekä itsekseseen, kuten *ain't tried* ja kaksoiskielloissa kuten *ain't nobody*. Ilmaisun *broke* käyttäminen *broken*-sanasta sijasta on murrepiirre, mutta voidaan myös tulkita merkinä pojan taustasta köyhänä ja kouluttamattomana henkilönä. Suomennoksessa pojan puheessa on selvää yleisgemmaatiota, kuten sanoissa *kokkeillu* ja *kukkaan* sekä eteläisen suomen puhekielisyyksiä kuten *tiidä* (tiedä) ja *oo* (ole). Eteläosavaltioiden murteiden kieltoilmaisuille ei suomessa ole vastiketta, joten suomennokseen on lisätty murteellisuutta muihin osiin dialogia.

Yleisgemmaatio on suomennetun pojan kenties yleisin murrepiirre, kuten esimerkiksi (2) käy ilmi:

(2)

Alkuteksti

Suomennos

I got **a** old hull on the mule but they aint much left of it. Aint a whole lot left of the mule. He said I was to get a horse and a rifle. (luku III)

Muulille on satulanrunko vaan siitä ei **ennää** paljon ole jälellä. Eikä oo juuri **muulistakkaan**. Tuo sano että saisin hevosen ja **kivväärin**. (s. 47–48)

They ain't pojan tarkoittaessa *there ain't* kielii siitä, että poika on oppinut kieltä pääasiassa kuulemalla, osin väärin. Pojan tausta köyhänä ja kouluttamattomana välähtelee myös silloin tällöin tämän tavassa käyttää väärää artikkelia tai taivuttaa verbi väärin, kuten esimerkissä (3) ja aiemmin esimerkissä (2) *a old hull*, oikeaoppisesti *an old hull*.

(3)

Alkuteksti

Suomennos

They was a white or two with em. They had a bunch of cattle they'd **stole**. Only thing they left me with was **a old piece of knife** I had in my boot. (luku III)

Oli siinä kans valkonen tai pari. Niillä oli vähän karjaa mitä ne oli **varastanu**. Mulle ei jääny muuta ku **vanha veitentapanen** joka mulla oli saappaassa. (s. 44)

Suomessa ei käytetä artikkeleita kuten englannissa, joten suomennoksesta niiden väärinkäyttö, kuten ”*a old piece*” (oikeaoppisesti *an old piece*) ei käy ilmi. Jostain syystä ”*piece of knife*”, suoraan käännettynä ”pala veistä” on suomentunut muotoon ”veitsentapainen”. Siitä on pohjoissavolaisten murteiden tyyliin poistettu t-kirjaimella korvattu ts-yhtymä ja puhekielen mukaisesti tapainen-sanasta on tiputettu i-kirjain pois, koko sanan jääden murteelliseen muotoon *veitentapanen*.

Väärin taivutetut verbit, kuten ”*they’d stole*” (*they’d stolen*) ja *they was* (yleiskielellä tässä lauseessa sanottaisiin *there were*) tavallaan katoavat suomennoksessa. Suomennoksessa poika käyttää verbejä oikein puhekielisessä kontekstissa eikä esimerkiksi taivuta niitä käyttötarkoitukseen sopimattomasti. Suomennosten kieleltä odotetaan korkeaa laatua ja kieltä syynätään tarkemmin kuin kotimaisten teosten kohdalla, joten suomennoksessa väärin taivutettu verbi tai sana hyppii suomalaisen lukijan silmille aggressiivisemmin kuin englanninkielisen version pikkuvirheet hyppivät amerikkalaisen lukijan silmille. Suomalaiselle lukijalle voi tulla vaikutelma huonosta käännöksestä sen sijaan, että ajateltaisi alkutekstin kirjoittajan kirjoittaneen tarkoituksella ”väärin”.

Poika voisi myös suomeksi kuulostaa huomattavan typerältä, jos hänen puheessaan vilisisi väärin taivutettuja verbejä ja sanoja. Se taas ei ole lainkaan alkutekstin tarkoitus: poika on kouluttamaton ja hänen puheessaan on pikkuvirheitä, joita voi odottaa henkilöltä, joka ei ole saanut äidinkielen ja kieliopin opetusta. Typerä hän ei kuitenkaan ole. Suomennoksessa pojan kielenkäyttö ei ole yhtä virheellistä, sillä suurin osa alkukielen virheellisestä kielenkäytöstä katoaa artikkelien myötä.

(4)

Alkuteksti

You think I’m afraid of him? (luku XV)

Suomennos

Luuletko että minä sitä **pelekään**? (s. 261)

Pojan puheessa esiintyy myös savolaismurteille tyypillistä välivokaalia kuten esimerkissä (4) *pelekään* (pelkään), ei tosin yhtä usein kuin esimerkiksi Toadvinen suomennetussa puheessa.

Kaksoiskielto ilmaantuu jälleen esimerkissä (5), jossa poika keskustelee syrjäisessä mökissä tapaamansa vanhan erakkomiehen kanssa:

(5)

Alkuteksti	Suomennos
Dont have no bacca with ye do ye?	Ei sulla tupakkia ole matkassa?
No I aint , said the kid.	Ei ole , poika sanoi.
Didnt allow ye did.	En juuri uskonu että oliskaan.
You reckon it'll rain?	Luuletko että rupiaa satamaan?
It's got ever opportunity. Likely it wont. (luku II)	Se ois kaikella lailla mahdollista. Luultavasti. (s. 28)

Sekä pojan että erakon puheessa on havaittavissa kaksoiskieltoa, kuten ”*don't have no*” ja ”*No I ain't*”. Esimerkistä (4) löytyvät myös eteläosavaltioiden murteissa tyypillisesti käytetyt verbit *reckon* ja *allow*.

Reckon-verbi on monelle tuttu esimerkiksi stereotyyppisestä cowboy-puheesta: se on eteläosavaltiolaisten puheessa synonyymi verbille *think* (ajatella) tai *figure* (olettaa, ajatella), kuten ”*[y]ou reckon*” (yleiskielisesti *you think* tai *you figure*), joka on suomennettu muotoon ”*[I]uuletko*”. *Allow* taas tarkoittaa yleiskielellä sallimista, mutta eteläosavaltioiden se murteissa toimii kuin verbit *figure*, *think* ja *suppose* (olettaa). Yleiskielellä ”*didn't allow ye did*” olisi ”*I didn't think you did*”. *Allow* on suomennettu uskoa-verbiksi, *uskonu*, mikä kuulostaa lauseessa luonnollisemmalta kuin vaikkapa *olettanu*.

Esimerkissä (6) poika keskustelee Shelbyn kanssa siitä, pitäisikö pojan jättää kuolettavasti loukkaantunut Shelby kuolemaan hitaasti kituen vai päästää tämä kärsimyksistään.

(6)

Alkuteksti	Suomennos
If you want me just to leave you I will.	Jos tahot että vaan jätän sinut niin jätän .
Shelby didnt answer.	Shelby ei vastannut.
He pushed a furrow in the sand with the heel of his boot. You'll have to say. (luku XV)	Hän veti saappaankorolla uran hiekkaan. Sinun pittää sannoo . (s. 247)

Alkukielinen dialogi ei oikeastaan ole kovin murteellista, poika vain erehtyy hieman sanajärjestyksen kohdalla (”*want me just to leave*” eikä oikeaoppisesti ”*want me to just leave*”).

Suomennoksessa kuitenkin esiintyy yleisgeminaation lisäksi itämurteiden d-kirjaimen korvaus tai poisto sanassa *tahot* (tahdot). ”[J]ätän sinut niin jätän” nojaa enemmän toiston voimaan kuin englanninkielinen repliikki, mutta kokonaisuutena repliikin suomennos on hyvin soljuva.

Pojan puhetapa ei oikeastaan muutu kontekstin mukaan, vaikka eräessä kohtauksessa poika yrittää oppia uuden puhuttelutavan. Esimerkissä (7) poika keskustelee armeijan kapteenin ja kersantin kanssa: nämä yrittävät värvätä poikaa joukkoihinsa. Kersantti Trammel (kohtauksessa ”kapteenin mies” ja ”värvääjä”) ohjeistaa poikaa käyttämään armeijan puhuttelutapaa, mutta sen merkitys muuten kuin hokemana vaikuttaa jäävän pojalta ymmärtämättä.

(7)

Alkuteksti	Suomennos
So you're the man, he said.	Sinä sitten olet se mies, hän sanoi.
What man? said the kid.	Mikä mies? poika kysyi.
What man sir , said the captain's man.	Mikä mies herra kapteeni , sanoi kapteenin mies.
[...]	[...]
What?	Mitä?
Say sir , said the recruiter.	Sano herra kapteeni , värvääjä sanoi.
Sir ?	Herrakapteeni ?
[...]	[...]
I was comin from Naca, Naca ...	Olin ollu Naca, Naca...
Nacogdoches?	Nacogdochesissa?
Yeah.	Joo.
Yessir .	Kyllä herrakapteeni .
Yessir . (luku III)	Kyllä herrakapteeni . (s. 43–44)

Suomen armeijan puhuttelukäytäntö poikkeaa osittain amerikkalaisesta vastineestaan. Englanniksi käytetään sukupuolen perusteella ilmaisuja *sir* ja *ma'am* ja ilmaisu toistetaan jokaisen kokonaisen lausahduksen yhteydessä. (Fort Knox s.d., 11) Tämän vuoksi jää helposti vaikutelma, että niitä hoetaan jatkuvasti. Suomen armeijassa suomeksi henkilöä puhutellaan sukupuolen ja sotilasarvon mukaan, esimerkiksi *herra kersantti* tai *rouva kapteeni*. Puhuttelua

ei jatketa keskustelun edetessä. (Suomen puolustusvoimat 2021, 35.) Englanninkielinen ”yes, sir” päätty näin suomeksi pidempään ja tarkempaan muotoon ”kyllä, herra kapteeni”.

Myöhemmin samassa keskustelussa poika osoittaa ymmärtäneensä *herrakapteeni*-ilmaisun käytön hieman väärin:

(8)

Alkuteksti	Suomennos
Yessir. Maybe this man can break horses. You ever break horses?	Selvä on herra kapteeni . Jospa tämä mies ossaa kesyttää hevosia. Ootko koskaan kesyttäny hevosta?
No sir .	En herrakapteeni .
Aint no need to sir me.	Ei minua tartte herrakapteeniksi puhutella.
Yessir.	Selvä on herrakapteeni .
Sergeant, said the captain, easing himself down from the desk.	Kersantti, sanoi kapteeni ja laskeutui pöydänreunalta lattialle.
Yessir.	Niin herra kapteeni .
Sign this man up. (luku III)	Pestaa tämä mies. (s. 48)

Sir:in käyttö vastauksissa kaikkien kysymyksiin puhuteltavien sotilasarvoista huolimatta luo suomennokseen vitsin, jota alkutekstissä ei ollut pojan käyttäessä suomeksi väärää sotilasarvoa: kersantti Trammel on kersantti, mutta poika puhuttelee häntä kapteenina. Alkutekstissä poika ei suoranaisesti tee puhutteluvirhettä, mutta Yhdysvaltain armeijassa kersanttia ja muita aliupseereita (*non-commissioned officer*) ei puhutella *sir*-ilmaisulla (Sorsa 2020, 6). Väärän sotilasarvon käyttöä puhuttelussa pidetään erittäin epäsopivana käytöksenä sekä Suomen että Yhdysvaltojen armeijoissa.

Lukijaa voi hieman hämmentää ilmaisujen *yes*, *sir* ja *yessir* käyttö sekaisin dialogissa. Yhtenä sanana kirjoitettu *yessir* lausutaan nopeammin kuin artikuloitumpi *yes, sir*. Puheessa tämä ero voi olla vaikea havaita. Lauseen alussa *yessir*:illä voidaan esimerkiksi painottaa mielipidettä (Oxford Advanced American Dictionary, s.d.), mutta romaanissa ei ole esimerkkejä tällaisesta käytöstä. Suomennoksessa on päädytty kirjoittamaan *herrakapteeni* yhtenä sanana, minkä perusteella voitaisiin päätellä, ettei poika välttämättä ymmärrä ilmaisun tarkoitusta vaan päättelee muiden puheen kautta, että se ilmeisesti kuuluu toistaa vastauksena melkein mihin vain, oli puhuja kuka tahansa armeijan jäsen. Myöhemmin romaanissa näin on tosin tehty myös

esimerkiksi kersantti Trammelin puheessa, kuten sekä esimerkistä 1 että esimerkistä 2 käy ilmi, joten kääntäjä on mahdollisesti vain päätenyt käyttämään *herrakapteenia* kuvaamaan nopeaa lausuntaa.

Blood Meridian -romaanissa käytetty *you all* kääntyi suomennokseen kohtauksessa romaanin loppupuolelta, jossa mieheksi kasvanut poika puhuttelee ryhmää lapsia seuraavasti:

(9)

Alkuteksti

Suomennos

You all like meanness? he said. (luku XXIII)

Ja **te kaikki** tykkääte pahhuuvesta? hän sanoi. (s. 377)

Suomessa ei oikeastaan ole vastaavaa pronominia. Sen merkitys on välitetty suurelta osin käyttämällä ilmaisua ”te kaikki”, kun pelkästään ”te” voisi tulkita tarkoittavan vaikkapa sitä, että vain yhdeltä henkilöltä kysytään koko ryhmästä. Miehen puheen murteisuus välittyy enemmän pahuus-sanan lausunnassa ”pahhuuvesta”.

Pojan puheen suomennoksen piirteet voidaan tiivistää näin: puheen murteellinen vaikutelma on saavutettu lähinnä yleisgemiaation ja puhekielisyyden keinoin. Välivokaalit korostavat puheen itämurteismaisuutta. Koska tietyille englannin kielen piirteille, kuten artikkeleille ja taivutuksen pienille virheille joko ei ole suomessa vastiketta tai virheiden kopioiminen suomennokseen saisi suomennetun puheen kuulostamaan huomattavasti typerämmältä kuin alkutekstissä tarkoitettiin, on suomennoksen dialogi vähemmän virheellistä kuin alkuperäinen. Pojan puheeseen lisätään murrepiirteitä sellaisiinkin kohtiin, missä niitä ei käytetty alkuperäisessä englannissa, mutta tämä enemmänkin tasapainottaa dialogia sen sijaan, että jossain kohtaa dialogi olisi murrepiirteistä ja toisessa se olisikin yleiskielistä.

8.1.2 Louis Toadvine

Toadvine on rikollinen, jonka poika tapaa Teksasissa ja josta kehittyy romaanin ainoita hahmoja, joita voisi kuvailla pojan ystäväksi. Hänen otsaansa on polttomerkitty kirjaimet H, T ja F, todennäköisesti koska hän on jäänyt kiinni hevosvarkaudesta ainakin kahteen kertaan: H ja T eli *horse thief* (Mitchell ym. 1896, 113). F tarkoittaa todennäköisesti sanaa *felon* eli rikollinen. Hänen korvansa on leikattu pois ja hänen mainitaan olevan kentuckyalainen.

Toadvinen etunimi käy ilmi ainoastaan kerran koko romaanin aikana, tuomari Holdenin puhutellessa häntä Louisiksi.

Toadvinen puheen murrepiirteitä häviää suomennoksessa jonkun verran, mutta häviäviä piirteitä korvataan muihin kohtiin lisätyillä murrepiirteillä:

(10)

Alkuteksti	Suomennos
What? said the kid.	Mitä? poika kysyi.
I said are you quits?	Kysyn että joko riitti.
Quits?	Miten niin riitti?
Quits. Cause if you want some more of me you sure as hell goin to get it . (luku I)	Joko riitti. Meinaan että jos lissää tahot niin kyllä jumalauta täältä pessee . (s. 17)

Puhekielen lisäksi Toadvinen puheesta löytyy yleisgeminaatiota (*lissää, pessee*) ja d-kirjaimen poistoa (*tahot*). Suomennoksessa käytetty ”jumalauta” on rajumpi kirosana kuin alkutekstin *hell*, mutta suomennoksen lause on sujuva. Esimerkin (11) suomennoksessa taas on kehitelty uusi kirosana, joka on sijoitettu ennen vakuuttaa-verbiä toisin kuin alkutekstissä, jossa kirosana on sijoitettu keskelle verbiä:

(11)

Alkuteksti	Suomennos
Gentlemens, said Toadvine, I'll guarangoddamntee ye I know what that there is about. (luku VI)	Hyvät herrat, Toadvine sanoi, minä jumalautaperkele vakuutan että tiiän mistä tuossa oli kyse. (s. 99–100)

Kirosanojen lisääminen keskelle sanaa ei ole suomessa kovin yleistä, joten suomennoksen ratkaisu on helppolukuisempi kuin yritys sovittaa kirosana toisen sanan keskelle. Sanojen jumalauta ja perkele yhdistelmä ”jumalautaperkele” voi tosin kuulostaa hieman lapsenomaiselta yritykseltä saada kirosana kuulostamaan vieläkin järkyttävämmältä kuin sanat olisivat erikseen.

Esimerkissä (12) alkutekstin murrepiirre (*hisself*) katoaa ja suomennos keskittyy kokonaisuutena murteelliselta puhemieheleltä kuulostavaan lauseeseen sen sijaan, että yksittäistä piirrettä yritettäisiin kääntää suoraan suomeksi.

(12)

Alkuteksti

Suomennos

He **appears to of** spoke for **hisself**.
(luku VIII)

Se **näkkyy** puhuneen **ite** omasta
puolestaan. (s. 128)

Välivokaalit kuuluvat myös Toadvinen suomennettuun puheeseen, kuten esimerkeistä (13) ja (14) käy ilmi.

(13)

Alkuteksti

Suomennos

Hell, said Toadvine. I **allowed you
knowed** he was gone. It **aint** like he was
so small you never would miss him.
(luku VIII)

Helevetti, Toadvine sanoi. **Aattelin
että tiesit** sen **lähöstä**. Ei se niin pieni
ollu että huomaamatta häviäisi. (s. 128)

(14)

Alkuteksti

Suomennos

He knows that. He said **he'd find**
anybody that was a guaranteed hand and
take it out of **their shares**. So **dont let
on** like **you aint no** seasoned
indiankiller cause I claimed **we was
three** of the best. (luku VI)

Se tietää. Se sano että hän **ettii** ketä vaan
varmoja miehiä ja ottaa sitte omansa
pois **niien ossuudesta**. **Elekää** menkö
nyt **lipsauttammaan** että ette **oo
mittään** kokeneita intiaanintappajia
kun minä väitin että me ollaan **kolome**
parasta. (s. 100)

Myös voimakas yleisgminaatio on esillä esimerkissä (14), kuten sanoissa *ettii*, *lipsauttammaan* ja *mittään*. Yleisgminaatiota on ilmeisen helppo lisätä lauseeseen. Savolaismurteille tyypillinen *elekää* (älkää) (Lyytikäinen ym. 2013, 407) on myös käytössä. Esimerkissä (15) suorastaan yleispuhekielinen alkutekstin repliikki on suomennettu murrepiirteiseksi puheeksi:

(15)

Alkuteksti

Suomennos

What have you got that a man could
drink with just a minimum risk of
blindness and death. (luku VIII)

Mitä täällä **kärsii juua** ilman
suurempaa **sokkeutumisen** ja
kuoleman vaaraa? (s. 123)

Esimerkistä (16) löytyy suomennoksen ainoa tapaus, jossa ts-yhtymä on korvattu ht-yhtymällä (*vangitsee - vangihtee*). Myös d-kirjain on poistunut sanasta pidätysmääräys (*piätysmääräys*).

(16)

Alkuteksti	Suomennos
Are you goin with us?	Lähetkö mejän matkaan?
Toadvine looked at the judge. I dont know, he said. I'm subject to arrest. They'll arrest me in California.	Toadvine katsoi tuomaria. En tiä , hän sanoi. Minusta on piätysmääräys . Ne vangihtee minut Kaliforniassa.
Arrest ye? (luku XX)	Ai vangihtee vai? (s. 338)

Esimerkissä (17) käänösprosessin aikana katoaa sanastoon liittyvä murrepiirre:

(17)

Alkuteksti	Suomennos
You wouldnt think that a man would run plumb out of country out here, would ye ? (luku XX)	Ei uskos että tässä maassa loppus mieheltä maa kesken vai mitä? hän kysyi. (s. 338)

Plumb on eteläosavaltioiden murteissa käytetty ilmaisu, jonka synonyymejä ovat *truly*, *completely* ja *absolutely* (Southern Living Editors, 2023) jotka kaikki voidaan kääntää suomen sanaksi *täysin*. Sana katoaa käänösprosessissa, mutta suomeksi voisi olla jo liikaa, jos Toadvine sanoisi vaikkapa ”loppus mieheltä maa täysin kesken”. Kun virkavaltaa pakenevalta mieheltä loppuu kesken maa-ala, jonne paeta, voidaan se ilmaista kuten suomennoksessa, ilman painokkaita ilmaisuja.

Toadvinen puheesta on tehty itämurteiden kuuloista lähinnä yleisgemiaation ja välivokaalien avulla. Hänen dialogejaan alkutekstissä ja suomennoksessa vertaamalla huomaa, että Toadvine kuulostaa suomennoksessa paikoittain enemmän murretta käyttävältä kuin alkutekstissä, mutta tämä selittynee kielten välisillä eroilla: huomattava määrä englanniksi selvistä murrepiirteistä (*ain't*, *ye*, *plumb*, kaksoiskielto jne.) katoaa käänösprosessin aikana. Alkutekstissä tarkoitus ei kuitenkaan ole, että Toadvine olisi pääasiassa yleispuhekielen käyttäjä, joten suomennoksessa on loogista käyttää murrepiirteitä silloin, kun suomea murteella puhuva henkilö niitä käyttäisi. Koska Toadvine ei puhu romaanissa sellaisissa tilanteissa, joissa suomen yleispuhekieli olisi luonnollisempaa kuin murre tai puhekieli, kuulostaa murre suomennoksessa luonnolliselta myös kohdissa, joissa alkutekstin Toadvine sattuu käyttämään englannin yleispuhekieltä.

8.1.3 John Joel Glanton

John Joel Glanton on todelliseen henkilöön perustuva päänahanmetsästäjäjoukon väkivaltainen johtaja. Oikea Glanton syntyi Etelä-Carolinassa ja muutti lapsuudessaan Arkansasin osavaltioon (Dunn 2020), mikä kuuluu romaanin Glantonin puheessa. Alkutekstissä nousee esiin kaksoiskiellon käyttö, mitä tapahtuu Glantonin puheessa huomattavasti muita hahmoja useammin. Suomennoksessa hänen puheeseensa on lisätty savolaispiirteitä, kuten d-kirjaimen korvausta tai poistoa:

(18)

Alkuteksti	Suomennos
They aint worth no fifty dollars. (luku VII)	Nämä ei kyllä viienkympin arvosia ole. (s. 103)

Glantonin puheen suomentamisessa on kokeiltu toista tapaa suomentaa kaksoiskielto, kuten esimerkissä (19) käy ilmi:

(19)

Alkuteksti	Suomennos
I aint got nobody's teeth, Glanton said. (luku XIII)	Mulla kenenkään hampaita ole, Glanton sanoi. (s. 211)

Esimerkissä (19) suomennoksen puolella ilmenee suomen puhekielen ominaisuus, jota on leikkimielisesti kutsuttu ”aggressiiviksi”. Yleiskielessä repliikki olisi todennäköisesti ”ei minulla kenenkään hampaita ole”: puhekielessä on kuitenkin mahdollista jättää ei-sana pois ja käyttää vain muita kieltorakenteita, kuten sanoja ketään, mitään, kenenkään, minkään ja niin edelleen. Myös kirosana ei-sanalla on mahdollinen. Pääasiassa ”aggressiivilla” ilmaistaan voimakasta vihamielisyyttä tai aggressiota. (Maamies 2008.; ks. myös Kotilainen 2007) Kääntäjän ratkaisu käyttää kaksoiskiellon (*I aint got nobody's*) suomennoksessa rakennetta, jossa ainakin yksi kieltosana jätetään pois, on mielenkiintoinen. Tätä ratkaisua ei tosin käytetä muualla suomennoksessa.

(20)

Alkuteksti

Dont start no more of that crazy shit.
You want to ride with us you fall in in
the back. I promise you **nothin**.
Vamonos. (luku VII)

Suomennos

Elekää alottako ennää mittään uutta
paskan hullutusta. Jos **meijän** matkaan
tahotte niin ratsastatte tuolla viimesten
joukossa. Minä en **luppaa mittään**.
Vamonos. (s. 111)

Esimerkissä (20) esiintyy savolaismurteille ominaisen kieltosanan *elekää* (älkää) lisäksi hieman espanjaa, sillä Glanton sekoittaa välillä puheeseensa espanjaa, lähinnä käskyjen (kuten *vamonos* eli ”mennään”) muodossa. Tämä ei ole tavatonta Yhdysvalloissa, esimerkiksi silloin kun työpaikalla ohjataan meksikolaisia työntekijöitä, mutta Suomessa tämän tyyppinen kaksikielisyys on huomattavasti harvinaisempaa ja voi näyttää erikoiselta suomalaiselle lukijalle. Kuten mainitsin alaluvussa 7.2 *Tutkimusmenetelmä*, on *Veren ääriin* -suomennoksen lopussa liitteenä sanasto, jossa muun muassa espanjankielisiä termejä ja jopa lauseita on käännetty, joten suomalaislukija voi tarkistaa kirjan lopusta *vamonos*-sanana merkityksen niin halutessaan. Esimerkissä (20) on myös huomattava määrä yleisgeminaatiota (*luppaa* – lupaa, *mittään* – mitään).

Esimerkissä (21) on suomennokseen lisätty murrepiirteitä ja puhekielistä ilmaisua, kuten puhekielessä yleistynyt passiivimuodon käyttö (*me ollaan*):

(21)

Alkuteksti

How far are we from Chihuahua City?
(luku XIII)

Suomennos

Kuinka kaukana **me ollaan** Chihuahuan
kaupunnista? (s. 219)

Vaikka alkutekstin lause ei sisällä murrepiirteitä, suomennoksessa käytetään sanaa *kaupunnista* eli savolaismurteisesti taivutettua sanaa ”kaupungista” (Lyytikäinen ym. 2013, 541).

(22)

Alkuteksti

Ort to of shot that one too, he said.
(luku XVI)

Suomennos

Ois pitäny ampua tuoki, hän sanoi. (s.
268)

Esimerkin (22) ilmaisu *ort to* on taivutettu muoto verbistä *orta* eli *oughta*, yleiskielessä *ought to*. Suomennoksessa tämän verbin erikoisuus häviää kielierojen johdosta ja tilalla on käytetty

konditionaalina *ois pitäny* (olisi pitänyt). Kääntäjä on yrittänyt luoda luontevaa murretta yksittäisten murrepiirteiden jäljittelyn sijaan.

Esimerkki (23) sisältää esimerkin eteläosavaltioiden murteiden *fixin' to* -rakenteesta, joka on esitelty tarkemmin alaluvussa 3.2.3 *Fixin' to*:

(23)

Alkuteksti	Suomennos
There are several places, said the lieutenant. None open yet though, I'm afraid.	Täällä on montakin paikkaa, luutnantti sanoi. Mikään ei vain taida olla vielä auki.
They're fixin to get that way , said Glanton. (luku XVI)	Kyllä ne siitä aukenee pikapuoliin , Glanton sanoi. (s. 276)

Tässä kontekstissa rakennetta käytetään ilmaisemaan, että Glanton aikoo pian itse aiheuttaa juomapaikkojen avautumisen. Tämä ulottuvuus *fixin' to* -rakenteesta ei käänny suoraan suomeksi: suomennoksen repliikki voi tarkoittaa, että Glanton vain tietää tai arvaa juomapaikkojen aukeavan kohta tai tietyllä kehonkielellä ja intonaationalla sitä, että Glanton on menossa itse avaamaan paikkoja jollakin tavalla. Suomessa asioita ei ilmaista yhtä eksplisiittisesti kuin englannissa ja oikeassa puhetilanteessa kehonkieli ja intonaatio täyttävät tällaisia aukkoja informaatiossa.

Glantonin suomennetussa puheessa käytetään yllättävän vähän yleisgemmaatiota siinä, missä se on monen muun hahmon puheessa yleisin keino saada puhe kuulostamaan itämurteiselta. Murrepiirteitä on lisätty ikään kuin pieninä yksityiskohtina (kuten savolainen *elä*-kieltosana) sen sijaan, että lähes joka sanaan olisi sijoitettu yleisgemmaatiota ja välivokaali.

8.1.4 Kersantti Trammel

Kapteeni Whiten alainen kersantti Trammel (johon viitataan myös nimityksin ”*the captain's man*” ja ”*the recruiter*”, suomennoksessa ”kapteenin mies” ja ”värvääjä”) värvää pojan mukaan kapteenin komppaniaan. Hän kertoo olleensa Teksasissa vuodesta 1838 ja olleensa vielä poikaakin ”surkeempi näky” kapteenin värvätessä hänet aikanaan sotaväkeen. Kersantin suomennettuun puhemieheeseen on lisätty savolaismurteiden piirteitä, kuten esimerkissä (24):

(24)

Alkuteksti

It's a chance for ye to raise ye self in the world. You best make a move **someway or another** fore ye go plumb in under.

[...]

Hell fire son, you **wont need no wages**. You get to keep **everthing** you can raise. We **goin** to Mexico. Spoils of war. **Aint** a man in the company **wont come out** a big landowner. How much land you own now? (luku III)

Suomennos

Siinä **ois mahollisuus** päästä paremman elämän syrjään kiinni. **Jonnilainen** liike **oisi** viisasta **tehä** ennen ku ihan on uppeluksissa.

[...]

Helevetin helevetti poika, ei siellä **mittään palakkoja tarvi**. Siellä **saapi pittää** kaiken mitä **kässiin** saa. Me mennään Meksikoon. **Saahaan** sotasaalista. Joka miehestä komppaniassa **tullee** iso maanomistaja Paljoko sulla nyt on maata? (s. 40–41)

Kersantin puheesta erottaa välittömästi yleisgemmaatiota (esim. mitään - *mittään*, pitää - *pittäään*, käsiin - *kässiin*, tulee - *tullee*), välivokaaleja (esim. helvetti - *helevetti*, palkkoja - *palakkoja*) ja jopa d-kirjaimen korvaaminen toisella konsonantilla (esim. mahdollisuus - *mahollisuus*). Sanasta jonkinlainen taipuu *jonninlainen*, kuten sana hyvinkin taipuu muotoon *hyvinnin* (Lyytikäinen ym. 2013, 561). Siinä, missä muiden hahmojen kohdalla näitä piirteitä pystyy poimimaan pitkin pidempiä dialogipätkiä, on kersantin repliikeissä useita piirteitä yhtä aikaa. Tästä voi jäädä vaikutelma, että hänen puheensa on murteellisempaa kuin muilla hahmoilla.

(25)

Alkuteksti

Hell fire, come on out. I'm **white and christian**. (luku III)

Suomennos

Tuu nyt helevetti esille. **Valakonen minä oon ja ristitty**. (s. 39)

Esimerkissä (25) savolaismurteille tyypillisesti kersantti Trammelin puheessa sanasta kristitty tuleeekin ”ristitty”.

Täysin muista hahmoista poiketen Trammel käyttää esimerkissä (26) yksikön 2. persoonan pronominivarianttia *nää*:

(26)

Alkuteksti

Suomennos

He says it aint over. Where are **you** at?
(luku III)

Kapteeni sanoo että ei oo. Missä **nää**
oot? (s. 40)

Nää on Oulun seudun murteiden keskeisimpiä tunnuspiirteitä, vaikkakin sitä tavataan nykyään myös muilla murrealueilla ja sitä ”voidaan pitää jopa leviävänä murrepiirteenä” (Löppönen 2015, 27). Se kuitenkin assosioidaan melkein pä ainoastaan Oulun murteen kanssa.

Esimerkissä (27) Trammel puhuttelee poikaa, tässä vaiheessa siviiliä, *sir*-ilmaisulla. Yhdysvaltain armeijan jäsenet puhuttelevat siviilejä kunnioittavasti (*sir, ma’am*) mutta värvätyksi tultuaan poika on alokas, *private*, ja kersantin, *sergeant*, alainen armeijan hierarkiassa (Sorsa 2020, 34–35). Poikaa ei kutsuta *siriksi* tämän jälkeen, sillä häntä pidetään käytännössä jo värvättynä Trammel in matkaan lähtemisen vuoksi.

(27)

Alkuteksti

Suomennos

Captain White. He wants to sign that
feller up to join the army.

Kapteeni White. Se tahtos värvätä sen
kaverin väkkeen.

The army?

Ai sotaväkeen?

Yessir.

Kyllä vaan.

What army? (luku III)

Mihin sotaväkeen? (s. 40)

Esimerkistä (28) löytyy yksi romaanin vaikeimmista lauseista, joka ei aukea melkein lainkaan muille kuin eteläosavaltioiden murteita osaaville:

(28)

Alkuteksti

Suomennos

Tennessee. **Well I dont misdoubt but
what you can shoot a rifle.** (luku III)

Että Tennesseeestä. **Ei tarvi vissiin
eppäillä ettet ampua ossais.** (s. 41)

Suomennoksessa tiivistyy se, mitä hankala englanninkielinen lause yrittää ilmaista muutaman eteläosavaltion murteiden kohteliaisuuden kerroksen alta: Trammel päättelee, että Tennesseeestä kotoisin oleva poika todennäköisesti osaa käyttää ampuma-asetta.

Esimerkissä (8) kersantti Trammel jopa lipsahtaa poikaa puhutellessaan puhekielisyyteen aivan kapteenin edessä (”Selvä on herra kapteeni. Jospa tämä mies ossaa kesyttää hevosta. Ootko koskaan kesyttäny hevosta?” ja ”Ei minua tartte herrakapteeniksi puhutella.”). Esimerkissä (29), kapteenin poissa ollessa, kersantti taas puhuu alaiselleen melkein kuin kaverilleen eikä alainenkaan vaivaudu käyttämään *sir*-puhuttelua, saati yleispuhekieltä.

(29)

Alkuteksti	Suomennos
They done killed another beef.	Menneet yhen mullikan taas tappamaan.
I dont want to hear about it.	Minä en siitä välitä kuulla.
I caint do nothin with em.	En minä niille mittää maha.
I aint tellin the captain. He’ll roll them eyes around till they come unscrewed and fall out in the ground. (luku III)	Minä en kerro kapteenille. Se vaan pyörittellee silimiään niin että ne kiertyy kohta ulos kuopistaan ja putuaa päästä. (s. 49–50)

Esimerkistä (29) löytyy myös Trammelin käyttämä *putuaa*, eli ”putoaa” pohjanmaalaisilla murteilla (Lyytikäinen ym. 2013, 250), joita käytetään Oulun seudulla kuten *nää*-pronominiakin. Oulun murteesta löytyy useita savolaisten murteiden piirteitä, kuten välivokaali ja d-kirjaimen korvaus tai poisjätö. On kuitenkin epäselvää, miksi vain kersantti Trammelin puheeseen on lisätty oululaisia murrepiirteitä, sillä hahmon murre alkutekstissä ei ole mitenkään huomattavan erilainen kuin muilla puhekielellä puhuvilla hahmoilla.

8.1.5 Muut

Pastori Greene on tarinassa vain hetken aikaa. Tuomari Holden yllyttää ihmisjoukon lynkkaamaan pastorin romaanin alkupuolella ja tämä on siten tuomarin ensimmäinen uhri, jonka poika näkee. Pastorin hyvin katkonainen, lyhytlauseinen saarna ei auta luomaan kuvaa itsevarmasta pyhästä miehestä – ja tähän auktoriteetin puutteeseen tuomari iskeekin välittömästi. Greene kutsuu tuomaria piruksi, mutta väkijoukko on jo vakuuttunut siitä, että auktoriteetilla puhuva tuomari on oikeassa. Esimerkki (30) on pastorin ensimmäinen repliikki:

(30)

Alkuteksti

Neighbors, said the reverend, he couldnt stay out of these here **hell, hell, hellholes** right here in Nacogdoches. **I said to him, said:** You **goin to take** the son of God in there with ye? And he said: Oh no. **No I aint.** And I said: Dont you know that he said I will **foller ye** always even unto the end of the road? (luku I)

Suomennos

Lähimmäiset, sanoi pastori, tämä se ei saattanu pysyä poissa näistä **pirun, pirun, pirunpesistä** justiin täällä Nacogdochesissa. Minä **sannoin sille, sannoin:** Aiotko **viiä** Jumalan pojan sinne mukanas? Ja se sano: En. En aio. Ja minä **sannoin:** Etkö sinä **tiää** mitä hän sano, että minä seuraan minne **ikänä** menetkin? (s. 12)

Pastori Greenen saarna on melkein kaikin puolin vastakohta yleispuhekieltä sujuvasti puhuvalle tuomari Holdenille: sen lisäksi, että lauseet ovat hyvin lyhyitä, niissä esiintyy yleisgminaatiota (*sannoin*) ja itämurteille tyypillinen *tiää* (tiedä). Pastorin ”pirun, pirun, pirunpesistä” voi olla merkki lukemisen vaikeuksista, sillä hän selailee Raamattua puhuessaan eikä vastaavaa näy sellaisissa puheen osissa, joissa hän puhuu lukematta samaan aikaan.

Bathcat on kotoisin Walesista. Hän matkusti Van Diemenin maahan (Tasmanian vanha nimitys) metsästämään aboriginaaleja ja päätyi vankikarkurina länteen. Kuten mainitsin alaluvussa 3.2 *Eteläosavaltioiden murteet*, eteläosavaltioiden murteet perustuvat nykyisen Iso-Britannian aluemurteisiin levittyään muun muassa walesiläisten maahanmuuttajien mukana. Tästä syystä Bathcatin käyttämä murre ei poikkea kovinkaan paljon muiden hahmojen murteista, ainakaan romaanista luettavissa olevasta puheesta päätellen; puhuessaan hänellä todennäköisesti on muista poikkeava aksentti. Ensinäkemältä Bathcat ja Toadvine puhuvat hyvin samankaltaisilla murteilla, suomennoksessa he voisivat olla jopa samalta murrealueelta, kuten esimerkistä (31) käy ilmi.

(31)

Alkuteksti

I dont **know them boys**, said Toadvine.

How do **ye** think then?

Toadvine spat quietly to one side and looked at the man. I wouldnt want to bet, he said.

Not a gaming man?

Suomennos

En minä **niitä poikia tunne**, Toadvine sanoi.

Vaan mitä arvelet?

Toadvine sylkäisi vaiti sivulleen ja katsoi miestä. En **välittäis** mennä vetoa lyömään.

Et **oo** pelimiehiä vai?

Depends on the game.

Riippuu pelistä.

The blackie will do for him. Take your odds. (luku VII)

Murjaani tekkee toisesta selevää. Mitä pannaan pottiin? (s. 108)

Esimerkki (32) osoittaa, että murrepiirteiden lisäämistä murteettomiin repliikkeihin ei ole rajoitettu vain päähenkilöihin, vaan useat sivuhahmot saavat myös lisättyjä murrepiirteitä.

(32)

Alkuteksti

Suomennos

Might does not make right, said Irving. The man that wins in some combat **is not** vindicated **morally**. (luku XVII)

Mahti tarvihtee vahtia, Irving sanoi. Taistelun voittaja ei aina oo **morraalisesti** oikeassa. (s. 297)

Might could -rakenne suomennettiin esimerkiksi seuraavasti kohtauksessa, jossa Sproule osoittaa toiveikkaasti Pojalle tummaa kohtaa kallioseinässä:

(33)

Alkuteksti

Suomennos

It **might could be** a seep, said Sproule.

Saattas olla vaikka lähteensilmä, Sproule sanoi.

It's a long ways up there.

Sinne on pitkä matka kiivetä.

Well if you see any water closer let's make for that.

No jos **näät** vettä jossain lähempänä niin mennään sinne.

The kid looked at him and they set off. (luku V)

Poika katsoi häntä ja he lähtivät matkaan. (s. 73)

Tässä kontekstissa *might could* -ilmaisulla tarkoitetaan mahdollista ja samalla viestitään, että tämä ”lähteensilmä” on seuraava paikka, jonne hahmot ovat menossa. Sproule kertoo Pojalle kohteliaasti suurin piirtein ”mennään tuonne”, mikä vahvistuu, kun Pojan vastalause tulee tyrmätyksi suorastaan koomisella tavalla. Tällaista vivahteiden määrää on vaikea suomentaa yksinkertaisesti, mutta kääntäjä on säilyttänyt kohtauksen huumorin ja dialogin pääsisällöt. Tässäkin suomennoksessa näkyy, miten kääntäjä ilmaisee puheen murteellisuutta jossain toisessa kohtaa keskustelua, mikäli se osoittautuu hankalaksi samassa kohtaa kuin se alkutekstissä ilmenee: *might could* on dialogin selvästi murteellisin osuus, mutta suomennoksessa sama hahmo sanoo hitusen myöhemmin ”no jos näät”, säilyttäen hahmon murteellisen puhettavan tekemättä itse keskustelua vaikeaselkoiseksi.

8.2 Yleispuhekieliset hahmot: Tuomari Holden ja kapteeni White

Tässä osassa tarkastelen tuomari Holdenin, kapteeni Whiten ja pojan isän puhetta. Hahmojen puhe on kirjoitettu valtaosin yleispuhekielellä jotain yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta.

8.2.1 Tuomari Holden

Tuomari Holden on salaperäinen, suorastaan myyttinen hahmo, jota voidaan pitää romaanin antagonistina. Tuomarin taustoista ei tiedetä mitään: hän ilmaantuu suorastaan tyhjästä muiden hahmojen eteen ja kaikilla on tarina siitä, miten he ovat törmänneet tuomariin ties missä eri yhteyksissä ja paikoissa. Tuomaria kuvaillaan kaljuksi, valkoiseksi ja jättimäiseksi mieheksi. Hänen tiedetään puhuvan monia eri kieliä ja hän tulee toimeen melkein pä kenen tahansa vastaan tulevan auktoriteettisen hahmon kanssa.

Pojan ihmetellessä minkä tuomari Holden oikeastaan on, häntä varoitetaan siitä, että tuomarilla on hyvin tarkka kuulo eikä asiaa käsitellä sen enempää. Tuomarin lapsenmurha ja koiranpentujen hukuttaminen jokeen heittämällä ovat jopa Glantonin joukolle liian vastenmielisiä tekoja ja tuomaria käytännössä pelätään, ainakin poikaa lukuun ottamatta. Romaanin aikana tuomari julistaa väkivallan ja sodan iloja ja hän tuntuu yliluonnolliselta jo ennen kuin ilmoittaa romaanissa olevansa kuolematon. Muihin hahmoihin verrattuna tuomari Holdenin puhe on erittäin yleispuhekielistä, mikä erottaa hänet nopeasti muista hahmoista.

Poika kohtaa tuomari Holdenin ensimmäisen kerran pojan saapuessa Nacogdochesiin aivan romaanin alussa. Melkein kuin puhekielen ja yleispuhekielen vastakkainasetteluna ensimmäisenä tekonaan romaanissa tuomari usuttaa väkijoukon lynkkaamaan hyvin murrepiirteisesti ja puhekielisesti saarnaavan pastori Greenen täysin keksittyjen rikosten perusteella, mutta esittäen keksintönsä vakuuttavalla yleispuhekielellä:

(34)

Alkuteksti

Ladies and gentlemen I feel it my duty to inform you that the man holding this revival is an imposter. He holds no papers of divinity from any institution recognized or improvised. He is altogether devoid of the least qualification to the office he has

Suomennos

Hyvät naiset ja herrat katson velvollisuudekseni kertoa teille että tämä herätystä julistava mies on huijari. Hänellä ei ole jumaluusoppineen papereita yhdestäkään tunnustetusta tai keksitystä oppilaitoksesta. Hän on kertakaikkisesti vailla minkäänlaista

usurped and has only committed to memory a few passages from the good book for the purpose of lending to his fraudulent sermons some faint flavor of the piety he despises. (luku I)

pätevyyttä siihen virkaan jonka on kaapannut ja hän on vain opetellut ulkoa muutaman katkelman pyhästä kirjasta jotta saisi vilpillisiin saarnoihinsa malliksi vähän sitä hurskautta jota halveksii. (s. 13)

Ei ole täysin selvää, puhuuko tuomari Holden pitkiä lauseita yhteen menoon ilman hengitystaukoja luonnostaan vai saako McCarthyn pilkutuksen puute kirjoitetun puheen vain näyttämään siltä. Hänen puhetyylinsä, erityisesti pidempien puheenvuorojen aikana, lähentelee saarnaajien tyyliä toistoinen, painotuksineen ja kielikuvineen, kuten myös esimerkissä (35) ilmenee.

(35)

Alkuteksti

On a variety of charges the most recent of which involved a girl of eleven years—I said eleven—who had come to him in trust and whom he was surprised in the act of violating while actually clothed in the livery of his God. (luku I)

Suomennos

Syytteitä on useita ja niistä tuoreimmassa kyse on yhdentoista vanhasta tytöstä – yhdentoista minä sanoin – joka oli tullut hänen luokseen luottavaisena ja jolle hänet yllätettiin tekemästä väkivaltaa Jumalansa palvelijaksi verhoutuneena. (s. 13–14)

Tuomari käyttää myös muihin hahmoihin verrattuna paljon sivistyssanoja ja jopa lainopillista sanastoa niin, että repliikit voivat olla hyvin hankalaa luettavaa asioihin perehtymättömille, kuten esimerkissä (36).

(36)

Alkuteksti

Sergeant Aguilar is just such a party and any slight to his office is but a secondary consideration when compared to divergences in that larger protocol exacted by the formal agenda of an absolute destiny. (luku VII)

Suomennos

Kersantti Aguilar on juuri sellainen osapuoli ja hänen tehtävänsä väheksyminen jää sivuseikaksi kun sitä verrataan poikkeamiin lopullisen kohtalon laajamittaisesta virallisesta protokollasta. (s. 106)

Tuomari joutuu välillä jopa selittämään muille hahmoille käyttämiään sivistyssanoja, kuten seuraavassa esimerkissä Toadvinelle:

(37)

Alkuteksti

Only nature can enslave man and only when the existence of each last entity is routed out and made to stand naked before him **will he be properly suzerain of the earth.**

What's a suzerain?

A keeper. A keeper or overlord.

Why not say keeper then?

Because he is a special kind of keeper.

A suzerain rules even where there are other rulers. His authority countermands local judgements. (luku XIV)

Suomennos

Vain luonto voi orjuuttaa ihmisen ja vasta kun viimeisinkin olemassaoleva olio on pengottu esiin ja riisuttu paljaaksi hänen edessään **hän voi hallita tätä maailmaa suvereenisti.**

Mitä on suvereenisti?

Täydellisesti. Täydellisesti tai ehdottomasti.

Mikset sitten sano että täyvelisesti?

Siksi että suvereeni hallitsija on ihan erityinen hallitsija. Suvereenilla hallitsijalla on ylivalta myös muihin hallitsijoihin. Hänen auktoriteettinsa mitätöi paikalliset tuomiot. (s. 237)

Tässä tapauksessa kääntäjä ei ole kääntänyt sanaa *suzerain*, sillä sille ei ole suoraa vastinetta suomen kielessä. Lähin vastine *lääninherra* on suomeksi niin itsestään selvä termi, että sitä käytettäessä lopun dialogin voisi jättää kokonaan pois. Sen sijaan kääntäjä onkin muuttanut substantiivin *suzerain* adjektiiviksi ”suvereeni” ja sovitellut pari seuraavaa repliikkiä vastaamaan tätä muutosta. Adjektiivi sopii tuomarin repliikkiin ”suvereenista hallitsijasta”, vaikka merkitys sanan *suzerain* kanssa ei ole täsmälleen sama. Muilta osin suomennettu dialogi vastaa alkutekstin repliikkien pituutta ja laatua.

Muutoin yleispuhekieltä käyttävän tuomarin puheessa on suomennoksessa muutama poikkeus.

(38)

Alkuteksti

How long do you think it will take these **yahoos** to regroup? (luku XII)

Suomennos

Kuinka kauan arvelet että näiltä **koirankuonolaisilta** kestää järjestäytyä uudelleen? (s. 109)

Esimerkissä (38) termi *yahoos* viittaa Jonathan Swiftin vuonna 1726 julkaistuun romaaniin *Gulliverin retket*, jossa päähenkilö tapaa yahoosiiksi itseään kutsuvia kuvottavia, väkivaltaisia, ihmisenkaltaisia olentoja. Romaanin kautta termi *yahoo* on levinnyt englannin kielessä ja viittaa ”epäkohteliaaseen, meluisaan tai väkivaltaiseen henkilöön” (Oxford Advanced Learner's Dictionary, s.d.). Suomennoksessa käytetty koirankuonolainen taas on Etelä-Savon murteessa

haukkumasana rumalle miehelle tai yleiskielessä koiranpäinen uskomusolento, johon viitataan sotatarinoissa (Suomen murteiden sanakirja, s.d.). Todennäköisesti suomennoksessa koirankuonolainen-sanaa käytetään haukkumasanaana. Suomalaislukijoille olisi kenties ollut outoa viitata suoraan yahoolaisiin, sillä *Gulliverin retket* ei ole suomalaisille lukijoille tuttu samalla tavalla kuin englanninkielisille lukijoille. Kääntäjä on siis päätenyt käyttämään suomenkielistä haukkumasanaa omasta murteestaan. Tämä ratkaisu jättää kirjallisuusviittauksen pois, mutta kokonaisuutena tuomari Holdenin hahmo ei kärsi tämän yhden viittauksen poisjäämisestä.

Toinen tapaus, jossa tuomari käyttää puhekielen ilmausta, löytyy esimerkistä (39):

(39)

Alkuteksti

Ah Davy, he said. It's your own trade we honor here. **Why not rather take a small bow.** Let each acknowledge each. (luku XVII)

Suomennos

Voi Davy, hän sanoi. Sinun toimesi tässä tehdään kunniaa. **Pokkaisit** nyt vain kohteliaasti. Anna työn kiittää tekijäänsä ja päinvastoin. (s. 296)

Pokata on puhekielen ilmaus ja lainasana ruotsista (*bocka sig* eli kumartaa), jolla viitataan palkinnon vastaanottamiseen (Piehl 2004). Alkutekstissä tuomari pyytää Davyä ottamaan vastaan kehuja kumartamalla, minkä selittäminen suomeksi vaatii useamman sanan ja hankalamman lauserakenteen kuin alkutekstin vihjaus. ”Pokkaisit nyt vain kohteliaasti” vaatii suomalaislukijalta kenties hetken miettimistä ja puhekielen ilmaisu muutoin yleispuhekieltä puhuvan tuomarin suusta on kieltämättä erikoinen.

Tuomari Holdenin puhe on siis hyvin yleispuhekielistä muutamia suomennoksen poikkeuksia lukuun ottamatta. Pitkät, ajoittain vaikeaselkoiset lauseet ja sivistyssanasto tekevät hänen puheestaan jonkin verran vaikealukuista, mutta hahmon luonne ikään kuin yliluonnollisena ja kuolevaisten tavoittamattomissa korostuu. Kautta romaanin tuomari puhuu arvovaltaisesti ja auktoriteetilla, saaden myös kuulijat uskomaan hänen korkeaan asemaansa ja tietämykseensä.

8.2.2 Kapteeni White

Kapteeni White on armeijan mies, joka määrää komppiansa rikkomaan lainsäädäntöä ja yrittämään valloittaa Meksikon Yhdysvaltojen alueeksi. Hahmon puheelle tyypillistä ovat suurelta osin yleispuhekielen käyttö armeijan tapojen mukaisesti ja hienoon puhetapaan

verhottu rasismi. Alkutekstissä kapteeni Whiten joukkoon viitataan sanalla *filibusters*, joka viittaa yleensä yksityisesti rahoitettuihin palkkasotilasjoukkoihin, jotka yrittivät valloittaa Yhdysvaltojen kanssa rauhassa olevia maita saadakseen muun muassa näiden maiden resursseja ja uusia orjia takaisin Yhdysvaltoihin (Britannica, s.d.). Näille valloitusretkille ja niiden tekijöille ei näytä olevan suomenkielisiä sanoja, joten romaanin suomennoksessa on käytetty ilmaisua ”vapaaehtoisjoukko”. Tämä valitettavasti sumentaa sen, että kyseessä on lainvastainen operaatio, jota kapteeni White johtaa esimiestensä ja valtion selän takana.

Suomen armeijassa palvelushenkilöstöä ohjeistetaan käyttämään yleispuhekieltä, jotta he tulevat ”parhaiten ymmärretyksi” (Sotilaan käsikirja 2022, 33). Romaanin suomennoksessa tässä on suurilta osin pitäydytty: armeijaan kuuluvat puhuvat toisilleen suurelta osin yleispuhekieltä. Sotilasarvoltaan toisiaan lähempänä ja ystävällisemmissä väleissä olevat miehet saattavat puhua keskenään puhekielisemmin kuin on ohjeistettu, mikä pätee myös *Veren ääriin* -romaanin hahmoihin.

Kapteeni White on melkein malliesimerkki sotilaasta, joka puhuu yleispuhekielellä ohjeistuksen mukaisesti, kuten esimerkissä (40):

(40)

Alkuteksti

Bravest bunch of men under fire I believe I ever saw. I suppose more men from Tennessee bled and died on the field in northern Mexico than from any other state. Did you know that? (luku III)

Suomennos

Se oli urhea joukko, sellaista taistelua en ole eläissäni nähnyt. Sillä pohjoisen Meksikon taistelukentällä haavoittui ja kuoli kai enemmän miehiä Tennesseestä kuin mistään muusta osavaltiosta. Tiesitkö sitä? (s. 45)

Suomalaiset sotilaat käyttävät erikoissanastoa ja slangia (ks. esim. Intti.fi, s.d.) ja kuten mainitsin aiemmin alaluvussa 8.1.4 *Kersantti Trammel*, on armeijan edustajan puhetapa hyvin säädelty.

(41)

Alkuteksti

Colonel Carrasco is asking for American **intervention**. (luku III)

Suomennos

Eversti Carrasco pyytää amerikkalaisilta **interventiota**. (s. 46)

Interventio on armeijassa käytetty termi (ks. Rätty 2021) joten sitä ei ole tarvinnut kääntää suomenkieliseen muotoon ”sotilaallinen väliintulo”, vaan kapteeni käyttää sotilasjargonia. Kapteeni myös pitää romaanissa puheen, joka on hienosti muotoiltu ja yleisöön vetoava, mutta sisällöltään niin ilmiselvästi rasistinen ja väkivaltaan yllyttävä, että jopa väkivaltaan viehtynyt poika alkaa kokea olonsa epämukavaksi tilanteessa.

(42)

Alkuteksti

And then by God if we didnt give it back. Back to a bunch of barbarians that even the most biased in their favor will admit have no least notion in God’s earth of honor or justice or the meaning of republican government. A people so cowardly they’ve paid tribute a hundred years to tribes of naked savages. Given up their crops and livestock. Mines shut down. Whole villages abandoned. While a heathen horde rides over the land looting and killing with total impunity. Not a hand raised against them. (luku III)

Suomennos

Ja Herra nähköön että sitten annettiin samalla mitalla. Samalla mitalla sille barbaarilaumalle – nekin jotka suopeimmin siihen suhtautuvat myöntävät, että sillä ei ole tässä luojanluomassa maailmassa minkäänlaista käsitystä kunniaista tai oikeudesta tai tasavaltalaisen hallituksen merkityksestä. Se kansa on niin pelkurimainen että se on sata vuotta alistunut alastomien villien tahtoon. Luopunut sadostaan ja karjastaan. Kaivoksia on suljettu. Kokonaisia kyliä hylätty. Ja pakanalauma sen kuin ratsastaa pitkin maata ryöstellen ja tappaen kenenkään rankaisematta Kättäkään ei kohoteta niitä vastaan. (s. 45)

Kuten jo esimerkin (42) kirjoitusasusta näkyy, on kääntäjä päätenyt lisäämään puheeseen ajatusviivan ja pilkun. Suomennoksessa on myös jostain syystä passiivimuotoa, ”sitten annettiin”, minkä voi toki tulkita suurten tunteiden aiheuttamaksi lipsahdukseksi. Esimerkissä (43) kapteenin tapa verhota kammottavia asioita hienolla puhetavalla on jälleen esillä matkalla olevan armeijan nähtyä ryhmän ”pakanaita ja karjavarkaita” eli alkuperäisasukkaita:

(43)

Alkuteksti

We may see a little **sport** here before the day is out. (luku IV)

Suomennos

Tästä voi kehkeytyä vähän **hupia** ennen kuin päivä on päätöksessä. (s. 66)

Suomennoksen sana ”hupia” vastaa kapteenin näkemystä asiasta ehkäpä jopa paremmin kuin alkutekstin ilmaisu *sport*. Kapteeni olettaa pääsevänsä teurastamaan alkuperäisasukkaita suurella ylivoimalla omaksi huvikseen. Esimerkki (43) voidaan lukea myös hyvin yläluokkaistyyllisenä: kapteenihan selvästi kokee olevansa muiden yläpuolella.

8.2.3 Pojan isä

Pojan isällä on vain yksi repliikki heti romaanin ensimmäisen luvun alussa eikä hänestä kuulla sen koommin. Hän on halonhakkaajien ja vedenkantajien suvusta, mutta ammatiltaan opettaja: hänen kuvataan olevan juovuksissa ja siteeraavan unohdettuja runoilijoita. Hän ei kuitenkaan tietävästi koskaan nimennyt poikaa eikä poika ole sen enempää lukutaitoinen kuin yleispuhekielen puhuja. Voi toki olla, että isä on puhunut yleensä murrepiirteistä puhekieltä, jonka poika on oppinut, mutta asiaa ei romaanissa käsitellä lainkaan. Isän ainoa repliikki on alkutekstille uskollisesti suomennettu melko runolliseksi yleispuhekieleksi, jollaista ei romaanin muussa dialogissa ole.

(44)

Alkuteksti

Night of your birth. Thirty-three. The Leonids they were called. God how the stars did fall. I looked for blackness, holes in the heavens. The Dipper stove. (kappale I)

Suomennos

Syntymäsi yö. Kolmekymmentäkolme. Leonideiksi niitä nimitettiin. Luoja miten tähtiä satoi. Minä hain mustaa, reikiä taivaaseen. Otava niitä puhkoi. (s. 9)

On mielenkiintoista sinänsä, että romaanissa yleispuhekieltä käyttävät selvät auktoriteetit: tuomari Holden ja kapteeni White ovat vallan ja auktoriteetin käyttäjiä yhteiskunnassa, mutta myös pojan isän voidaan laskea tähän joukkoon, onhan perheen isä kuitenkin ollut historiallisesti perheen pää ja auktoriteetti. Yleispuhekieli liitetään siis koko romaanissa voimakkaasti sekä ominaisuuksiin ja ammattiryhmiin, joita luetteloin alaluvussa *4.2 Murteisiin ja yleispuhekieleen suhtautuminen Suomessa*, että hahmoihin, joilla voidaan väittää olleen negatiivinen vaikutus pojan elämään.

8.3 Yhteenveto

Puhekielellä puhuvien hahmojen puheessa suomennoksessa käytetään paljon yleisgemmaatiota ja välivokaalia itämurrepiirteisen puheen luomiseksi. Niitä on suhteellisen helppo lisätä melkein mihin tahansa suomenkieliseen repliikkiin. Ts-yhtymien korvausta ja d-kirjaimen korvausta ja poistoa löytyi myös huomattava määrä, muttei läheskään yhtä paljon kuin yleisgemmaatiota. Muita piirteitä, kuten kaksoiskonsonantin poistoa (*ristitty*) ja *elekää*-kieltoa löytyy, mutta suhteellisen harvoin. Tämä johtuu todennäköisesti romaanin sanastosta: näitä keinoja ei ole ollut tilaisuutta käyttää yhtä usein kuin yleisgemmaatiota ja välivokaalia.

Erikoista kyllä, savolaismurteiden ilmiselvintä piirrettä, uniikkeja persoonapronomineja *myö*, *työ* ja *hyö* ei käytetty lainkaan. Tämä voi tosin johtua paristakin syystä. Kyseisten persoonapronominien käyttö olisi saattanut tehdä hahmojen puheesta hyvin aggressiivisesti savolaismurteista, mikä olisi saattanut olla lukijoille jo liikaa. Suomennoksien kieltä arvostellaan ankarammin kuin alkujaan suomenkielisten teosten kieltä ja yleiskielestä poikkeavat persoonapronominit olisivat voineet tehdä suomennoksesta jo liiankin puhekielisen. Toinen syy voi olla se, että Kaijamari Sivillin kotiseudun eli Kuusamon murre on Kainuun murteita: länsimurteiden lailla Kainuun pohjoisosien murteissa käytetään pronomineja *me*, *te* ja *he* eikä savolaisesti *myö*, *työ* ja *hyö* (Lyytikäinen ym. 2013, 555). Suomennos toimii kyllä ilman erikoispronominejakin.

Koska hahmot eivät käytä murreosanastoa ja murteellisen puheen vaikutelma on saavutettu samoilla keinoilla jokaisen hahmon puheessa, hahmot kuulostavat puhuvan saman murrealueen murretta, mikä on alkutekstille uskollinen lopputulos. Poikkeuksena tähän on kersantti Trammel, jonka puheessa on jostain syystä hyvin tunnistettavia Oulun murteen piirteitä (*nää*-pronomini, *putuaa*), vaikka valtaosin hänenkin puheensa murrepiirteet ovat itämurrepiirteiden listalta, kuten yleisgemiinaatiota ja välivokaalia.

Yleispuhekieltä käyttävien hahmojen puheessa pitäydyttiin valtaosin yleispuhekielen käytössä, lukuun ottamatta muutamaa puhekielistä ilmaisua, joita on käytetty ilmeisesti pakon edessä sen sijaan, että lauseista olisi kirjoitettu huomattavasti pidempiä tai monimutkaisempia kuin alkutekstissä (kuten *prakata*-verbi). Tuomari Holden kuulostaa pitkine lauseineen ja muihin hahmoihin verrattuna valtavan sivistyssanastonsa ansiosta juuri niin auktoriteettiselta ja muista hahmoista erilaiselta kuin alkutekstissäkin. Suomennos säilyttää alkutekstissä selvän eron, joka vedetään puhekieltä ja yleispuhekieltä käyttävien hahmojen välille.

9 LOPUKSI

Tutkielmassani analysoin ja jonkin verran vertailin Cormac McCarthyn romaania *Blood Meridian* ja Kaijamari Sivillin suomennosta *Veren ääriin*. Kaunokirjallisuuden suomentamista murteille yleensä vältellään, koska suomalainen lukija odottaa suomennokselta korkealaatuista kieltä, joksi murteita harvoin lasketaan. Murteelle ja slangille käännettyjä suomennoksia on pidetty lähinnä koomisina. Tavoitteenani oli selvittää McCarthyn vakavan, väkivaltaisen ja rajun romaanin suomennoksen kautta, onko suomen aluemurteita mahdollista käyttää vakavassa suomennoksessa, syventäen hahmoja ja kunnioittaen kirjailijan työtä vai tekeekö murrepiirteinen dialogi koko suomennoksesta epäsovivan koomisen.

Aloitin tutkielman teon keräämällä sekä romaanista että suomennoksesta kaikki englannin- ja suomenkieliset dialogin pätkät, joiden lajittelun ja tutkimusmateriaaliksi sopimattomien dialogien poistamisen jälkeen käytössäni oli 68 tapausta. Poistettuani vielä niistä esimerkit, jotka olisivat edustaneet samaa murrepiirrettä useampaan kertaan, jäivät jäljelle tutkielmassani käyttämät 44 esimerkkiä.

Tein myös selvitykset alkutekstissä käytetystä eteläosavaltioiden murteesta ja suomennoksessa käytetystä itämurteesta. Tutkielman kannalta oli tärkeää ymmärtää, millä tavoin näihin murteisiin suhtaudutaan kotimaissaan ja millaisia piirteitä niillä on. Kävi ilmi, että suomen itämurteet ovat itse asiassa erittäin hyvä vastike eteläosavaltioiden murteille niiden yhdistävien piirteiden takia: molempia murteiden alueet kattavat noin kolmanneksen maastaan ja molempia murteita vieroksutaan, jopa pilkataan ja halveksitaan, vaikka niihin liitetään myös monia positiivisia ominaisuuksia. Suomessa vallassa oleva murrevariantti, jolle suomen yleiskielikin perustuu, on länsimurteinen ja itämurteita pidetään täten normaalista poikkeavina tapoina puhua. Eteläosavaltioiden murteiden suomentaminen itämurteiseksi suomeksi oli siis tämän ekvivalenssin ulottuvuuden kannalta hyvä ratkaisu.

Koska Kaijamari Sivill on kasvanut itämurteiden alueella, oli odotettavissa, että murrepiirteiden käyttö oli asianmukaista eikä tuntunut kiusalliselta, täysin keksityltä eikä siltä, että televisioiden ja elokuvien tapaan yhdelle hahmolle kirjoitetaan repliikkejä, joissa murrepiirteitä tai sanastoa käytetään täysin tavallisesta puheesta poikkeavalla tavalla. Sivill on käyttänyt murrepiirteitä maltillisesti, eikä esimerkiksi käyttänyt dialogin hyvin voimakkaasti savolaismurteeksi leimaavia persoonapronomineja.

Suomessa lukijat vierastavat murteiden käyttöä suomennetussa kaunokirjallisuudessa ja murreosanasto voi olla toisen murteen puhujalle täysin vierasta. Suomennoksessa ei käytetä murreosanastoa, vaan murteen tuntu saavutetaan muiden keinojen, kuten yleisgemmaation ja välivokaalin lisäämisen avulla. Näin lukija ymmärtää sanaston, mutta dialogi tuntuu silti itämurteella puhutulta.

Käännösprosessin aikana monet englanninkieliset piirteet, kuten artikkelit ja kaksoiskielto, yksinkertaisesti katoavat. Tätä puutetta Sivill korvasi lisäämällä murrepiirteitä ja puhekielisiä ilmauksia valtaosin murteella puhuvien hahmojen puheeseen, vaikka hahmon lause alkutekstissä olisi ollut sattumoisin vailla murrepiirteitä. Murteella puhuvat hahmot puhuvat suomennoksessa murteella kautta romaanin, paitsi kontekstin niin vaatiessa: esimerkiksi sotilaat puhuvat yleispuhekielellä sitä vaativissa tilanteissa, mutta siirtyvät käyttämään puhekieltä tilanteiden päätyttyä, aivan kuten oikeassa elämässä. Yleispuhekieltä käyttävän tuomari Holdenin puheeseen on päätynyt muutama puhekielinen ilmaus, mutta kyseisissä tilanteissa vaihtoehto olisi ollut lukemista vaikeuttavan lauseen käyttö tai termin selittäminen auki hyvin hankalasti. Nämä harvat poikkeukset eivät ole lukukokemusta romahduttavia.

Tutkimukseni alussa oletin löytäväni murteellisesta dialogista monia murrepiirteitä, mutta henkilöiden puheen murteellisuus onkin luotu yllättävän harvalla murrepiirteellä. Dialogi tuntuu kuitenkin luonnolliselta, eikä siltä, että joka lauseessa olisi vain toistettu yhtä ja samaa piirrettä. Dialogi pysyy uskollisena alkutekstin tarkoitukselle ja sen aiheuttamalle tunteelle: murre ei tunnu koomiselta eikä sille ala nauraa kesken vakavan kohtauksen. Hahmojen käyttämä murre ei kevennä kohtauksia, joissa se olisi täysin sopimatonta. Tutkimukseni tulos on siis, että suomennoksessa voidaan käyttää murretta dialogissa ilman, että se pilaa lukukokemuksen vain murteellisuutensa vuoksi.

Tutkimukseni rajoittui yhteen murretyyppiin yhdessä romaanisuomennoksessa, mutta olisin kiinnostunut siitä, onko muissa suomennoksissa tehty 2010-luvun jälkeen murrepiirteisiä dialogisuomennoksia niin, että enemmistö henkilöhahmoista puhuu murteella eikä vain yksittäinen sivuhahmo siellä täällä. Voisi olla aiheellista myös tehdä päivittävää tutkimusta suomalaisten murreasenteista, sillä valtaosa löytämistäni tutkimuksista on 1900-luvulla tehtyjä ja aikana, jolloin melkein jokaisessa suomalaiskodissa on Internet-yhteys ja globalisaatio on suurimmillaan, ovat asenteet murteita ja slangia kohtaan voineet muuttua suuntaan tai toiseen. Maahanmuuttajien ja monikielisten kirjoittajien romaaneja, joissa käytetään kirjoittajien omia

puhetapoja, on myös julkaistu Suomessa enemmän kuin koskaan ja voisi olla korkea aika tutkia suomalaisia asenteita myös monikielistä kirjallisuutta kohtaan.

LÄHTEET

Aineistolähteet

McCarthy, Cormac 2010. *Blood Meridian, or, The Evening Redness in the West*. E-kirja. Knopf Doubleday Publishing Group.

McCarthy, Cormac 2012. *Veren ääriin, eli Lännen punainen ilta*. Suomentanut Kaijamari Sivill. Aikamme kertojia. Helsinki: WSOY.

Kirjallisuuslähteet

Ahonen, Frida 2023. Oikeinkirjoitus on uskottavuuskysymys. Kotus-blogi 30.5.2023.
https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/kapulat_kielesta/oikeinkirjoitus_on_uskottavuuskysymys.39795.blog (25.8.2023)

Alasuutari, Päivi 2016. Pohjoisen murre herättää huomiota Helsingissä - 'Mie piän siitä aika sinnikhäästi kiinni'. *Kaleva* 19.1.2016. <https://www.kaleva.fi/pohjoisen-murre-herattaa-huomiota-helsingissa-mie/1781273> (15.10.2023)

Anhava, Jaakko 2000. Mistä puhumme, kun puhumme kirjakielestä? *Kielikello* 3.
<https://www.kielikello.fi/-/mista-puhumme-kun-puhumme-kirjakielesta->

Apell, Mira 2021. *Murretta metsästävässä: Idiolektien kääntäminen Tuntemattoman sotilaan Liesl Yamaguchin englanninkielisessä käännöksessä Unknown Soldiers*. Helsingin yliopisto, pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202111234073>

Brasher, Melinda 2015. How to Avoid Exposition in Dialogue. Writers on the Move -blogi 3.4.2015. <https://www.writersonthemove.com/2015/04/how-to-avoid-exposition-in-dialogue.html>

Britannica. Filibustering. Britannica-verkkójulkaisu.
<https://www.britannica.com/topic/filibustering> (11.2.2023)

Chesterman, Andrew 2016. *Memes of Translation: The spread of ideas in translation theory*. Revised edition. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Clement, William 2009. 'The Last of the True: 'The Kid's Place In Cormac McCarthy's *Blood Meridian*. Master of Arts thesis. <https://scholarworks.umt.edu/etd/6>

Crowder, Trae 2017. *Liberal Redneck - On Guns*. 3.10.2017. Youtube-verkkopalvelu.
https://www.youtube.com/watch?v=73GicaeMo_E (20.10.2023)

Dalrymple, William 2015. William Dalrymple: Blood Meridian is the Great American Novel. *Reader's Digest* -verkkoversio 1.1.2015.
<https://www.readersdigest.co.uk/culture/books/meet-the-author/william-dalrymple-blood-meridian-is-the-great-american-novel> (12.2.2023)

- Dunn, Morgan 2020. This Scalp-Hunter Terrorized Native Americans — Until They Scalped Him. *All That's Interesting* -verkkajulkaisu 14.2.2020.
<https://allthatsinteresting.com/john-joel-glanton> (19.10.2023)
- Eskelinen, Unto 2018. *Tavvoo savvoo: savon kielen sanakirja*. Päivitetty laitos. Toimittanut Kalevi Koukkunen. Jyväskylä: Docendo.
- Flynn, Gillian 2012. *Gone Girl*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Flynn, Gillian 2013. *Kiltti tyttö*. Suomentanut Terhi Kuusisto. Helsinki: WSOY.
- Fort Knox. *Fort Knox Civilian Newcomer's Guide*.
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUK EwjUnu7V2vH8AhU2i_0HHdTxA9cQFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.1tsc.army.mil%2FPortals%2F35%2Fdocuments%2Fnewcomers%2FFT_Knox_Civilian_Newcomer_Guide.pdf%3Fver%3D2018-07-25-140628-950&usq=A0vVaw0oBWAiwCSCH8HgffCFyYbr (20.10.2023)
- Green, Lisa J. 2002. *African American English: A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haavisto, Laura 2006. *Media, murre ja kääntäjä. Afrikkalaisamerikkalainen englantia Spike Leen elokuvassa Clockers*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma.
<https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-15370>
- Hawkins, Drew 2023. Republican John Kennedy: southern plain-talk or Foghorn Leghorn shtick?. *The Guardian* -verkkoversio 23.5.2023. <https://www.theguardian.com/us-news/2023/may/23/senator-john-kennedy-accent-louisiana-mexicans>
- Hietala, Veijo 2004. J.D. Salinger: Sieppari ruispelossa. *Turun Sanomat* 24.9.2004.
<https://www.ts.fi/kulttuuri/1073995814> (10.10.2023)
- Hormia, Osmo 1971. Suomalaisen proosan dialogista. Teoksessa Pertti Hallikainen (toim.), *Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 25*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 16–33.
- Huntsberry, Will 2016. ‘Liberal Rednecks’ Are Killing Southern Stereotypes With Comedy. *NPR*-verkkajulkaisu 27.11.2016. <https://www.npr.org/2016/11/27/503345751/liberal-rednecks-are-killing-southern-stereotypes-with-comedy> (27.9.2023)
- Intti.fi. Inttislangi. Intti.fi -verkkosivu. <https://intti.fi/inttislangi> (5.11.2022)
- Jones, Josh 2013. Cormac McCarthy's Three Punctuation Rules, and How They All Go Back to James Joyce. *Open Culture* -verkkajulkaisu 13.8.2013.
<https://www.openculture.com/2013/08/cormac-mccarthys-punctuation-rules.html> (12.2.2023)
- Kangas, Jaana 2016. Savolaisvitseihin kaivataan päivitystä: ‘Ensin satutti, sitten tottui, nykyisin käy sääliksi vitsin kertojaa’. *Savon Sanomat* 27.8.2016.
<https://www.savonsanomat.fi/paikalliset/3040861> (15.10.2023)
- Kettu, Katja 2011. *Kättilö*. Helsinki: WSOY.

- Kilponen, Anna 2005. Murreilmiö tuli jäädäkseen. *Kaleva* 23.7.2005.
<https://www.kaleva.fi/murreilmio-tuli-jaadakseen/2078231> (15.10.2023)
- Koivisto, Aino & Nykänen, Elise 2013. *Dialogi kaunokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koivusalo, Esko 1986. Mitkä ryhmät yhteiskunnassa ovat puhuneet tähän saakka kirjakieltä? *Kielikello* 2. <https://www.kielikello.fi/-/mitka-ryhmat-yhteiskunnassa-ovat-puhuneet-tahan-saakka-kirjakielta->
- Kotilainen, Lari 2007. *Kiellon lumo: kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen kiteytyminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kotimaisten kielten keskus a. *Mitä yleiskieli on?* Verkkojulkaisu. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
https://www.kotus.fi/kielitieto/yleiskieli_ja_sen_huoltaminen/yleiskieli/mita_yleiskieli_on (11.2.2023)
- Kotimaisten kielten keskus b. *Murteet*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
<https://www.kotus.fi/kielitieto/murteet> (11.2.2023)
- Kuosmanen, Jussi 2016. Savolaiset rasismien kohteena. SavoBlogit -blogi 24.8.2016.
<https://blogit.savonsanomat.fi/mita-sita-tyhjaa/savolaiset-rasismien-kohteena/> (15.10.2023)
- Lehikoinen, Laila & Silva Kiuru 1998. *Kirjasuomen kehitys*. 4. painos, uud. laitos. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Leino, Antti, Saara Hyvönen & Marko Salmenkivi 2006. Mitä murteita suomessa onkaan? Murreosanaston levikin kvantitatiivista analyysiä. *Virittäjä* 110:1, 26–45.
- Leskinen, Heikki 1981. *Suomen murteiden historiaa*. 3. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lokuge, Kashmeera & Hype Salmi 2021. *Ilmatilaa*. Helsinki: Tammi.
- Löppönen, Sirkku 2015. *Oulunsalolaisnuorten puhekieli*. Oulun yliopisto, pro gradu - tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201505211566>
- Lyytikäinen, Erkki, Jorma Rekunen & Jaakko Yli-Paavola 2013. *Suomen murrekirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Martin, Alice 2015. Kääntäminen kustannustoimittajan näkökulmasta. Teoksessa Sirkku Aaltonen, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah (toim.), *Käännetyt maailmat: Johdatus käänösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus, 165–178.
- Maamies, Sari 2008. Mikä on aggressiivi?. *Kielikello* 1. <https://www.kielikello.fi/-/mika-on-aggressiivi->
- McCarthy, Cormac 2008. *Tie*. Suomentanut Kaijamari Sivill. Helsinki: WSOY.
- Mielikäinen, Aila 2001. Kirjoitettua murretta. *Kielikello* 4. <https://www.kielikello.fi/-/kirjoitettua-murretta>

- Mielikäinen, Aila & Marjatta Palander 2002. Suomalaisten murreasenteista. *Sananjalka* 44:1, 86–109. <https://doi.org/10.30673/sja.86635>
- Mitchell, James T., Henry Flanders, Jonathan Willis Martin, Carson L. Hampton & Pennsylvania Commission for the compilation of the laws prior to 1800 1896. *The statutes at large of Pennsylvania from 1682 to 1801*. <http://archive.org/details/statutesatlargeo10penn> (10.2.2023)
- Montgomery, Michael & Ellen Johnson 2007. *The New Encyclopedia of Southern Culture: Language*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Nagle, Stephen J. & Sara L. Sanders 2003. *English in the Southern United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Northern Illinois University. Double Negatives | Effective Writing Practices Tutorial. *Northern Illinois University* -verkkojulkaisu. <https://www.niu.edu/writingtutorial/grammar/double-negatives.shtml> (20.9.2023)
- Oittinen, Riitta 2001. Tekstilaji ja strategia: ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä. Teoksessa Riitta Oittinen ja Pirjo Mäkinen (toim.), *Alussa oli käänös*. Tampere: University Press, 165–185.
- Oksanen, Sofi 2003. *Stalinin lehmät*. Helsinki: WSOY.
- Oksanen, Sofi 2009. *Puhdistus: romaani*. Helsinki: WSOY.
- Othman, Mikaela 2002. *Stadin slangi teoksessa Sieppari ruispellossa*. Helsingin yliopisto, pro gradu -tutkielma. <http://hdl.handle.net/10138/151173>
- Overfelt, Carly 2017. *Dialogue and 'Dialect': Character Speech in American Fiction*. University of Massachusetts Amherst, doctoral dissertation. <https://doi.org/10.7275/10691086.0>
- Oxford Advanced American Dictionary. yessir. Verkkojulkaisu. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/yessir?q=yessir (15.2.2023)
- Oxford Advanced Learner's Dictionary. yahoo. Verkkojulkaisu. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/yahoo_1 (19.10.2023)
- Paananen, Ritva 1996. Kuuntelija radion kielen normittajana. *Virittäjä* 100:4, 520–535.
- Pajala, Lasse, John Lagerbohm & Ulla Strengell-Silainen 2011. *Kuka kukin on: Who's who in Finland: henkilötietoja nykypolven suomalaisista 2011*. Helsinki: Otava.
- Piehl, Aino 2004. Nobelia kumartamassa. Verkkojulkaisu. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/kielikuna_%281996_2010%29/nobelia_kumartamassa (19.10.2023)
- Pierce, Leonard 2009. Harold Bloom on Blood Meridian. The A.V. Club -verkkojulkaisu 15.6.2009. <https://www.avclub.com/harold-bloom-on-blood-meridian-1798216782> (12.2.2023)

- Piippo, Irina, Johanna Vaattovaara & Eero Voutilainen 2016. *Kielen taju: vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat*. Helsinki: Art House.
- Rantanen, Otto 2018. *'Things so charged with meaning that their forms are dimmed': Kielen ja väkivallan suhde Cormac McCarthyn romaanissa Blood Meridian, or the Evening Redness in the West*. Turun yliopisto, pro gradu -tutkielma. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018060425218>
- Reed, John Shelton & Dale Volberg Reed 1996. *1001 Things Everyone Should Know About the South*. New York: Doubleday.
- Rowe, Brian 2019. Why You Need to Avoid Exposition in Dialogue. Read. Watch. Write. Repeat. -blogi 7.12.2019. <https://medium.com/read-watch-write-repeat/why-you-need-to-avoid-exposition-in-dialogue-74328f06499b> (25.9.2023)
- Räty, Mikko 2021. *Strategisen tason kokemukset interventiosta Irakiin 2003*. Maanpuolustuskorkeakoulu, diplomityö. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021110353545>
- Salinger, J. D. 1958. *The Catcher in the Rye*. Harmondsworth: Penguin.
- Salinger, J. D. 1961. *Sieppari ruispellossa*. Suomentanut Pentti Saarikoski. Helsinki: Tammi.
- Salinger, J. D. 2004. *Sieppari ruispellossa*. Suomentanut Arto Schroderus. Helsinki: Tammi.
- Sansom, Dennis 2007. Learning from Art: Cormac McCarthy's 'Blood Meridian' as a Critique of Divine Determinism. *Journal of Aesthetic Education* 41:1, 1–19.
- Schroderus, Arto 2005. Toisen jäljessä - merkintöjä suomentamisesta. Teoksessa Kristiina Rikman (toim.), *Suom. huom: kirjoituksia kääntämisestä*. Helsinki: WSOY, 83–96.
- Sevakis, Justin 2016. Answerman - Is Japanese Language from Anime Different Than Normal Japanese? Anime News Network -verkkojulkaisu 11.11.2016. <https://www.animenewsnetwork.com/answerman/2016-11-11/108319> (14.2.2023)
- Siukonen, Maija 2021. *Come on, ye wee idjit, think!: Murteen kääntäminen Diana Gabaldonin kokoelmateoksessa A Trail of Fire*. Turun yliopisto, pro gradu -tutkielma. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021051029396>
- Soininen, Sami 1991. Savolaisuus asuu korvien välissä. *Helsingin Sanomat* 21.4.1991. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000003061248.html> (15.10.2023)
- Sorsa, Jukka 2020. *When You Talk to an Officer, You Say 'Sir': translation of Address Forms in the Television Serial Band of Brothers*. Helsingin yliopisto, pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202012155014>
- Southern Living Editors, 2023. 42 Phrases Only Southerners Use. *Southern Living* -verkkojulkaisu. Päivitetty 3.7.2023. <https://www.southernliving.com/culture/sayings/southern-sayings>
- Staub, Peter & Jason Zentz 2017. Fixin' to. Yale Grammatical Diversity Project: English in North America -verkkojulkaisu. <http://ygdg.yale.edu/phenomena/fixin-to>. (3.10.2023)

- Sund, Erik Axl. 2015. *Varistyttyö*. Suomentanut Kari Koski. Helsinki: Otava.
- Suomen etymologinen sanakirja. prakata. Suomen etymologinen sanakirja -verkkójulkaisu. https://kaino.kotus.fi/ses/?p=article&etym_id=ETYM_6a851b818172b0dff89396ed6abf3fc&word=prakata%3A2 (12.10.2023)
- Suomen murteiden sanakirja. koirankuonolainen. Suomen murteiden sanakirja -verkkójulkaisu. https://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&sms_id=SMS_bb81394823d6594908074771413ad610&word=koirankuonolainen (19.10.2023)
- Suomen puolustusvoimat 2021. *Sotilaan käsikirja 2022*. Punamusta Oy. https://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/59593990/Sotilaan_kasikirja_2022.pdf/0302c220-4a06-0bd2-2f7f-6adaa0e00926/Sotilaan_kasikirja_2022.pdf/Sotilaan_kasikirja_2022.pdf?t=1639574353843 (22.1.2023)
- Tieteen termipankki a. Kielitiede:diftongiutuminen. Tieteen termipankki. Verkkójulkaisu. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:diftongiutuminen> (15.10.2023)
- Tieteen termipankki b. Kielitiede:meänkieli. Tieteen termipankki. Verkkójulkaisu. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:me%C3%A4nkieli> (19.10.2023)
- Tieteen termipankki c. Kielitiede:slangi. Tieteen termipankki. Verkkójulkaisu. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:slangi> (19.10.2023)
- Tieteen termipankki d. Kielitiede:Stadin slangi. Tieteen termipankki. Verkkójulkaisu. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:Stadin_slangi (19.10.2023)
- Tiittula, Liisa & Pirkko Nuolijärvi 2013. *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vehviläinen, Elisa 2016. 'Se sano että on vähän heikkoa sanoa tiä ja jokka.' *Afrikkalaisamerikkalainen englantti teoksessa The Color Purple ja puheen illuusio suomennoksessa Häivähähdys purppuraa*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201611112557>
- Venuti, Lawrence 2012. *The translation studies reader*. 3. laitos. London: Routledge.
- Viinikka, Jenni & Eero Voutilainen 2013. Ääniä ilmassa, merkkejä paperilla – puhutun ja kirjoitetun kielen suhteesta. *Kielikello* 3. <https://www.kielikello.fi/-/aania-ilmassa-merkkeja-paperilla-puhutun-ja-kirjoitetun-kielen-suhteesta> (5.11.2022)
- Virtanen, Leena 2005. Levoton mieli rujossa ruumiissa. *Helsingin Sanomat* 12.9.2005. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004336607.html>
- VISK. § 33 Valamis, kolome, ensmäine, lamphat. Iso suomen kielioppi verkkoversio. <https://kaino.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=33> (14.2.2023)
- Wolfram, Walt & Jeffrey Reaser 2014. *Talkin' Tar Heel: How Our Voices Tell the Story of North Carolina*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Wiik, Kalevi 2006. *Sano se murteella: minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan?* Tampere: Pilot-kustannus.

Wolfram, Walt & Ralph W. Fasold 1974. *The Study of Social Dialects in American English*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Wolfram, Walt, & Natalie Schilling 2015. *American English: dialects and variation*. 3. Laitos. Hoboken: Wiley.

Ylioppilastutkintolautakunta 2022. *Äidinkielen ja kirjallisuuden kokeen määräykset*.
https://www.ylioppilastutkinto.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/aidinki_eli_ja_kirjallisuus_maaraykset.pdf (11.8.2023)

ENGLISH SUMMARY

THE ILLUSION OF DIALECT IN THE WEST: DIALOGUE TRANSLATION IN *BLOOD MERIDIAN* AND THE FINNISH TRANSLATION *VEREN ÄÄRIIN*

Introduction

In this thesis I analyze the use of dialect in translated dialogue. Literature translated into Finnish has a history of using standard language for dialogue: standard language is seen as of higher quality than literary dialect. There is also a notable risk of a translator, like any other writer, not being competent in the use of a dialect, leading to inaccurate or even laughable dialogue. For this study I have chosen to analyze the literary dialect in Cormac McCarthy's novel *Blood Meridian* and its Finnish translation by Kaijamari Sivill, *Veren ääriin*. The Finnish translator made the uncommon choice of translating McCormac's dialogue's Southern dialect into the Finnish eastern dialect. My analysis seeks to establish whether this choice has maintained the serious nature of the original work and if literary dialect can, in fact, be utilized in translations without turning them into laughing stocks. In this study I will analyze 44 examples of dialogue, most written with literary dialect and the rest with standard language. I intend to show how literary dialect has been applied in the Finnish translation and whether the translation stays true to the dialogue of the original work.

Terminology

For the purposes of this study, I will define some frequently appearing terminology. Standard language refers to language strongly dictated by rules and norms that you usually find in written text and formal occasions and settings, such as scripted speeches, workplaces, and schools. In the Finnish language, it is common to refer to the spoken form of standard written Finnish as *kirjakieli*, 'book language', as it differs greatly from natural spoken Finnish, which is usually a mixture of dialects. This study will refer to this mainly written form of standard Finnish as

standard written Finnish; when characters speak in standard Finnish, it will be referred to as standard spoken Finnish.

Dialect refers to a way of speaking not restricted by the rules and norms of standard language that usually has features one can use to distinguish the geographical origins of the dialect. Home dialect means one's own dialect spoken at home and in casual conversation. Literary dialect refers to dialect used in written form, usually dialogue, where features of a dialect are applied to written language to make it sound more natural and authentic.

Dialect and Standard Language in the United States and Finland

The dialect used in the southern states of the United States seems to be somewhat controversial. Despite it being associated with positive qualities, such as hospitality and friendliness, there is also a prejudice against southern dialects for being “hillbilly”, “country bumpkin” and, in the extreme, associated with Southern racism. The Southern dialect as presented in media is often very different from how it is spoken by actual speakers: features such as *y'all* and the grammatical structure *might could* are often misused and pronunciation is exaggerated. Another notable feature of Southern dialects is that they share features inherited from Scots-Irish immigrants' language (Wolfram & Schilling 2015, 132).

Finnish is traditionally split into two larger categories of dialect: the western dialects, which also serve as the base for written standard Finnish, and the eastern dialects (Lehikoinen & Kiuru 1998, 3-5). Much like the Southern dialect of the United States, while eastern dialects are associated with positive qualities like friendliness and calm, there are also negative associations that cause speakers to hesitate to speak in their home dialect. A common stereotype of the speakers of the Savo dialect is one of liars and schemers whose dialect is difficult to understand (Piippo et al. 2016, "Lupsakoista lappilaisista" "kieroihin savolaisiin"). Speakers are hesitant to use their home dialect outside of their own local area, at school and work as well as during job interviews in fear of these prejudices.

In terms of eliciting similar emotions in the reader with the Finnish translation as the original work, the choice of eastern dialects of Finnish as a stand-in for Southern dialects is fitting. Both dialects are associated with positive qualities, such as friendliness, but also very negative stereotypes.

For the purposes of this study, it is important to note that standard Finnish mostly appears in written form. In writing, standard Finnish is expected and demanded. Standard Finnish is usually only spoken by government officials and the military (Koivusalo 1986; Sotilaan käsikirja 2022, 33) for the purposes of clarity: a Finn speaking in standard Finnish outside of the mentioned contexts is considered strange. This is a different dynamic from that of standard American English, which is a standard way of speaking without associations to particular jobs and isn't considered particularly strange.

Finnish eastern dialects have features that set them apart from standard Finnish. These features include gemination, where a consonant is articulated for longer than a singleton consonant. For example, the word *kivääri*, 'rifle', turns into *kivvääri* in eastern dialect and the verb *kokeilla*, 'try', becomes *kokkeilla*. Finnish dialects also utilize what in Finnish linguistics referred to as a Schwa-vowel, where a vowel is added between two consonants, such as *helvetti*, 'hell', becoming *helevetti* in eastern dialects. In addition to gemination and the Schwa-vowel, there are also changes to specific consonants or combinations of consonants, unique forms of personal pronouns and so forth that make eastern dialects recognizably different from standard Finnish.

Dialogue

Dialogue is a common way of presenting speech in fiction: two or more characters usually exchange thoughts and ideas through a dialogue. Written dialogue is usually indicated by quotations: quotation marks, brackets, naming speakers and objects of one's speech, line breaks when speakers change, and other methods are often used to separate dialogue from narrative text. It is also fairly common for dialogue to be preceded or followed by a narrative sentence that indicates the speaker. (Koivisto & Nykänen 2013, 11–12.) These sorts of conventions are so entrenched that an author breaking the conventions can easily leave readers confused. Authors like James Joyce and Cormac McCarthy are infamous for their lack of punctuation when it comes to dialogue. They guide the reader into being aware of who is speaking to whom through means other than clear punctuation (Jones 2013).

Dialogue can have multiple objectives: it can further the plot of a story, add characterization or deliver exposition among other things. In terms of characterization, the choice of literary dialect and other speech-related habits and quirks can provide one or more of the following four objectives: 1) associate the character with a geographical area or location; 2) associate the

character with a character trope, a stereotype, a social or other category; 3) make the character feel developed and authentic, and 4) evoke emotions and feelings in the reader. These four objectives do not need to be achieved at once, one or two of them is enough. (Green 2002, 164.)

The way in which characters speak, for example in a novel, can indicate many things to the reader besides class, social status and where the characters have been raised. Unlike narration, dialogue can progress a story in a dynamic manner that feels current, as if it is occurring during the reading. Dialogue can also express character relations, the feelings of the characters and provide details about the world more subtly and naturally than an expository narration would.

Dialogue in Finnish Literature and Literature Translated into Finnish

While there have been historical shifts as to which is more popular at any given time, Finnish dialogue has been written in both standard Finnish and literary dialect. The use of standard written Finnish to write character dialogue is considered regular and uncontroversial: the dialogue is, after all, in written form and not spoken. The reader is not required to understand a specific vocabulary or other features related to dialect to comprehend text written in standard Finnish.

Authors writing in Finnish using a literary dialect that they are themselves familiar with is not uncommon. Authors typically use their home dialects when writing literary dialect in their novels and other works. As the number of immigrants in Finland has increased, there is also an increasing number of Finnish authors who use their non-Finnish native languages in addition to Finnish dialects and slang, writing truly multilingual dialogue. Despite this evolution in Finnish literature, Finnish publishers remain rather averse to literary dialect in Finnish literary translations (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Normit ja toimintaympäristö).

The language in Finnish translations is heavily scrutinized and expectations about the quality of language are high (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Normit ja toimintaympäristö): readers are quick to provide feedback about what they perceive to be mistakes or incorrect Finnish. Authors writing in Finnish for the Finnish market tend to face far less scrutiny for using literary dialect than translators using literary dialect in a translation. There is also the matter of a translation's loyalty to the original work: Finnish readers are rather used to novels written in other languages and featuring foreign characters not "sounding Finnish". It can affect the reader's suspension of disbelief if, say, a character from Boston spoke with Helsinki slang.

Writing in literary dialect also requires a specific competence, usually that the writer or translator has themselves grown up in an environment or area that uses a particular dialect, otherwise there is a great risk of the literary dialect not being used correctly. Finnish readers also tend to find literary dialect in translated works inherently amusing and unserious, making literary dialect a risk factor to publishers. Publishers will usually negotiate with the translator whether the use of literary dialect will be acceptable in a translation (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Normit ja toimintaympäristö).

Subject and Methodology

The subjects of my analysis are Cormac McCarthy's (1933–2023) novel *Blood Meridian or The Evening Redness in the West* (1985) and its Finnish translation *Veren ääriin*, translated by Kaijamari Sivill. *Blood Meridian* is infamous for its depictions of violence, cruelty, and nihilism. The story follows a nameless protagonist, “the kid”, who through the novel grows from “the boy” into “the man”. In the mid-1800s, the kid travels from his home in Tennessee through several states, meets many people and joins a group of filibusters before ending up in the Glanton gang, a group of vicious scalp hunters. Along the way he meets Judge Holden, a massive, bald man with an appetite for war above all other things. While the judge becomes the primary and even supernatural antagonist of the novel, the kid and the people he meets all end up engaging in and torn apart by the violence in their lives. As nihilism sets in, killing becomes the norm and almost all characters meet a brutal end. *Blood Meridian* has been called the next great American novel (Dalrymple 2015).

The characters can be split into two groups: the ones that speak a literary Southern or other dialect, such as the kid and Toadvine, and the ones that speak standard American English, such as Judge Holden and Captain White. As literary dialect or lack thereof is such a central part of characterization, translating all dialogue into standard language would be disloyal to the original work and remove an important layer of the story. In the Finnish translation, dialogue that includes literary dialect has been translated into the Finnish eastern dialect and standard American English has been translated into standard written Finnish.

As mentioned earlier, literature translated into Finnish tends to favor standard written Finnish in its dialogue and using literary dialect comes with a notable risk of making the translated work sound inappropriate or downright ridiculous to Finnish readers. Since my study regards whether literary dialect can be utilized in a Finnish translation without making the entire work sound

ridiculous, it is practical to use a very serious novel as the subject of analysis: the intent of the translation is not to sound amusing or elicit laughter but rather imitate serious speech with literary dialect in it.

For this study I completed a comparative analysis of the dialogue in both the original *Blood Meridian* and in the Finnish translation. I analyzed the changes that occurred in the dialogue during the translation process: due to the differences between American English and Finnish, changes must be made in translation. As a perfect translation is an impossibility, the translator creates the best translation they can at the time (Chesterman 2016, 86) while trying to stay as true to the original work as possible.

While the use of Spanish and other non-English languages in *Blood Meridian* fall outside of the scope of this study, it is notable that the Finnish translation includes a list of translations for terms and sentences in Spanish and other languages. This is very different from the original novel: the reader of *Blood Meridian* either understands the foreign languages or is left not understanding them and McCarthy offers no assistance in the matter.

Analysis Results

All characters that speak in an American Southern dialect in the original *Blood Meridian* use Finnish eastern dialect, or rather, its features in the Finnish translation *Veren ääriin*. The literary dialect is created in a method common to Finnish writers and translators (Tiittula & Nuolijärvi 2013, Normit ja toimintaympäristö): instead of using vocabulary specific to the dialect, the translator has inserted more subtle features of Finnish eastern dialect into the dialogue.

(20)

Alkuteksti

Dont start no more of that crazy shit.
You want to ride with us you fall in in
the back. I promise you **nothin**.
Vamonos. (luku VII)

Suomennos

Elekää alottako **ennää mittään** uutta
paskan hullutusta. Jos mejän matkaan
tahotte niin ratsastatte tuolla viimesten
joukossa. Minä en **luppaa mittään**.
Vamonos. (s. 111)

Example (20) of Glanton's dialogue shows gemination (*luppaa* and *mittään* instead of the standard *lupaa* and *mitään*, and *ennää* instead of *enää*), the change or removal of the letter d

(*tahotte*, instead of *tahdotte*) and the Schwa-vowel in *elekää* (conjugation of *elä*, ‘don’t’). The word *elä*, instead of *älä*, is unique to Finnish eastern dialects.

The two most common features of Finnish eastern dialect used in the translation were gemination and the Schwa-vowel, which are easy and simple to add to Finnish dialogue. With less frequency there were also cases of the letter d in the middle of words being turned into the letter t or being removed entirely (see also example (18)) as well as the word *elä* (‘don’t’) and its conjugations (example (20) above), which are unique to the Finnish eastern dialect.

While all dialogue for the characters speaking in a literary dialect had these features, there is a notable case of Sergeant Trammel:

(29)

Alkuteksti	Suomennos
They done killed another beef.	Menneet yhen mullikan taas tappamaan.
I dont want to hear about it.	Minä en siitä välitä kuulla.
I caint do nothin with em.	En minä niille mittää maha.
I aint tellin the captain. He’ll roll them eyes around till they come unscrewed and fall out in the ground. (luku III)	Minä en kerro kapteenille. Se vaan pyörittellee silimiään niin että ne kiertyy kohta ulos kuopistaan ja putuaa päästä. (s. 49–50)

While Sergeant Trammel’s literary dialogue contains other mentioned features of Finnish eastern dialect, such as gemination (*pyörittellee* instead of *pyörittelee*) and the Schwa-vowel (*silimiään* instead of *silmiään*), his dialogue also contains features very specific to the dialect of Oulu, such as the conjugation *putuaa* for the verb *putoaa*, ‘fall’, which is not a common conjugation in other Finnish dialects, and the second person pronoun *nää* (see example (26)), which is unique to the Oulu dialect. It is unclear why Sergeant Trammel’s dialogue is given these features specific to the Oulu dialect while other characters are not.

In the original dialogue, characters using the Southern dialect occasionally speak in standard American English, which may not stand out all that much to American readers. In Finnish though, this kind of switching of spoken language stands out, especially in a context where it is not called for, like in casual conversation. As shown in example (15), Toadvine’s standard American English dialogue has dialect features added to the Finnish translation. The translator has written the dialogue so that the characters who speak with literary dialect speak it

consistently, even in the few situations where the original dialogue did not include features of Southern dialect.

It is also of note that while some characters, like Bathcat, speak a variant of English that is supposedly not the American Southern dialect, their dialogue does not have features of specifically other dialects: Bathcat is stated to be Welsh, but his dialect in written form is very similar to Toadvine’s Southern dialect. In the case of Bathcat, the Finnish translation has maintained the use of Finnish eastern dialect and its features instead of, for example, attempting to give Bathcat a noticeably different dialect.

The characters that use standard American English (Judge Holden, Captain White and the kid’s father) use standard written Finnish in the translation. In the case of Judge Holden, using standard spoken Finnish provides an additional layer of strangeness and otherness to his character: much like in real life, someone speaking standard Finnish in a context that does not call for it is considered incredibly strange and out of the ordinary.

(35)

Alkuteksti

On a variety of charges the most recent of which involved a girl of eleven years—I said eleven—who had come to him in trust and whom he was surprised in the act of violating while actually clothed in the livery of his God. (luku I)

Suomennos

Syytteitä on useita ja niistä tuoreimmassa kyse on yhdentoista vanhasta tytöstä – yhdentoista minä sanoin – joka oli tullut hänen luokseen luottavaisena ja jolle hänet yllätettiin tekemästä väkivaltaa Jumalansa palvelijaksi verhoutuneena. (s. 13–14)

Example (35) features Judge Holden’s dialogue from the very beginning of the novel, where he accuses Pastor Greene of multiple crimes, leading to a crowd of people lynching the pastor. In this example, the standard spoken Finnish dialogue sounds very official and fitting for a courtroom, but as the judge speaks in this same manner regardless of context, he is easy to interpret as different from the rest of the cast and as strange. Outside of appropriate context, standard spoken Finnish tends to cause great unease in listeners: this is also a very fitting aspect for the judge’s character.

Captain White’s translated dialogue being in standard Finnish fits his military background. In the Finnish military, on the other hand, is a context where standard Finnish is used for the sake of clarity and comprehensibility and a soldier is expected to use standard Finnish and follow other regulations related to speech and language (Sotilaan käsikirja 2022, 33). Sergeant

Trammel also uses standard Finnish when speaking to the captain but falls back into using the Oulu dialect when speaking to the kid or his other subordinates, much like the Sergeant's use of Southern dialect in the original novel.

The kid's father is stated in the beginning of the novel to be a schoolmaster and reciting poetry in his drunken state. While he only has a single piece of dialogue in the novel, it is somewhat notable that the dialogue is in standard American English, standard written Finnish in the translation. The translation stays true to the original novel's implications of the kid's father, Judge Holden and Captain White all being notable negative influences in his life while also speaking standard American English, which the kid obviously does not speak.

Conclusions

The goal of this study was to establish whether a literary dialect can be used in a Finnish translation of a novel or other work while staying true to the original work and the author's intent while also not making the tone of the translation inappropriate.

By utilizing subtle features of dialect instead of using dialect-specific vocabulary and expressions that would obviously label the dialogue as being aggressively literary dialogue, the dialogue is both comprehensible to readers not familiar with dialect-specific vocabulary and has enough features of dialect that the reader considers the character to be speaking in a dialect. In a novel that uses dialect and standard language as a means of characterization, translating all dialogue into standard language would simply defeat this purpose and rob the reader of a layer of storytelling, even if they would be guaranteed to understand the dialogue without issue.

The use of literary dialect also does not make light of the rest of the novel, nor does it make the dialogue inappropriately amusing or funny. In other words, literary dialect can be used for purposes other than adding comedic value in a Finnish translation. A notable component of this is likely the fact that the translator is using her own home dialect: Kaijamari Sivill was born in Kuusamo, an area of Finland where Finnish eastern dialect is dominant. The translator is very competent in using this dialect. She also uses it skillfully and competently in this translation, much reducing the risk of the literary dialect sounding inappropriate.

In summary, a translator competent in a dialect, much like a writer competent in a dialect, can safely use a literary dialect in their translation work. The use of literary dialect is not necessarily

amusing in and of itself and can be used to deepen characterization and uphold loyalty to the original work, instead of flattening characterization and layers of storytelling by translating all dialogue into standard written Finnish out of tradition and fear of negative public opinion.

As the scope of my study was limited to dialogue in a single novel and its Finnish translation, I would be interested in further study of literary dialect in other works translated into Finnish. Multilingual Finnish literature could become a field of study all unto itself, with new Finnish authors from various national backgrounds getting published more often in the 2020's than ever before.